4.000.000 тонна пахта тайёр!

Азиз пахтакорлар, шавкатли механизаторлар! Сизларнинг фидокорона меҳнатингиз туфайли бу довон 1989 йилга нисбатан 8 кун аввал эгалланди. Ғалаба ҳужжатига имзо чекаётган жамоалар, хўжаликлар ва районлар сафи тобора кенгаймоқда. Мавсум байроқдорларидан ўрнак олиб, кун сайин суръатга суръат қўшайлик. Бунинг учун ҳар дақиқадан унумли фойдаланайлик. Далалардаги жасорат сўнгги мисқол қолгунча давом этсин!

Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

ҚИШЛОҚ ҲАҚИҚАТИ

1990 йил 10 октябрь
ЧОРШАНБА
№ 231 (5.024).

Ўзбекистон Коммунистик партияси Марказий Комитетининг газетаси

1974 йил 1 январдан буён нашр этилади ◆ Душанбадан ташқари ҳар куни чиқади ◆ Баҳоси 3 тийин

Совет Иттифоқи Коммунистик партияси Марказий Комитетининг Пленуми тўғрисида

АХБОРОТ

1990 йил 8 октябрда КПСС Марказий Комитетининг Пленуми иш бошлади. Пленум муҳокамасига қуйидаги масалалар киритилди:

1. Мамлакатдаги аҳвол ва иқтисодиётни бозор муносабатларига ўтказиш борасида КПССнинг вазифалари тўғрисида.
2. Ташкилий масалалар.

Пленумни КПСС Марказий Комитетининг Бош котиби М. С. Горбачев кириш нутқи сўзлаб очди.

Биринчи масала юзасидан КПСС Марказий Комитети Бош котибининг ўринбосари В. А. Ивашко маъруза қилди.

Пленум КПСС Марказий Комитети котиби А. С. Дзасоховнинг партия XXVIII съездидан кейин ўтган давр мобайнида КПСС Марказий Комитети Секретариатининг иши тўғрисидаги ахборотини ва КПСС Марказий Комитети котиби О. С. Шениннинг КПСС Марказий Комитетининг комиссиялари ва аппарати тўғрисидаги ахборотини тинглади.

Пленум ишида КПСС Марказий Назорат Комиссиясининг аъзолари, шунингдек КПСС Марказий органлари таркибига кирмаган мухтор жумҳуриятлар, ўлка, вилоят ва округ партия комитетлари биринчи котиблари, КПССдан сайланган СССР халқ депутатлари, олимлар, партия газеталари ва журналларининг муҳаррирлари, баъзи идоралар ва ташкилотларнинг намояндалари қатнашмоқдалар.

Музокараларда Ярославль вилоят Рибинск моторсозлик ишлаб чиқариш бирлашмаси партия комитетининг котиби С. А. Калинин, М. В. Ломоносов номидаги Москва давлат дорилфунуни партия комитетининг котиби И. И. Мельников, Украина Компартияси Марказий Комитетининг биринчи котиби С. И. Гуренко, Свердловск инженер-педагогика илмгоҳининг доценти Б. П. Гуселетов, Москва шаҳар партия комитетининг биринчи котиби Ю. А. Прокофьев, Белоруссия Компартияси Марказий Комитетининг иккинчи котиби А. С. Камай, КПСС Марказий Комитети ҳузуридаги Марксизм-ленинизм илмгоҳининг шўъба мудири, КПССдаги Демократик ҳаракат дастури ислоҳотчи коммунистлар секцияси ташкилот бюросининг аъзоси В. С. Липицкий, ТАСС бош директори Л. П. Кравченко, РСФСР Компартияси Марказий Комитетининг биринчи котиби И. К. Полозков, Доғистон АССРдаги Оржоникидзе номли жамоа хўжалигининг раиси М. А. Чартаев, СССР Олий Советининг аъзоси, ёзувчи Р. А. Медведев, Қозоғистон ССР Вазирлар Кенгашининг Раиси У. Караманов, КПСС Марказий Комитетининг котиби, Ленинград вилоят партия комитетининг биринчи котиби Б. В. Гидаспов, Литва ССРдаги «Тверячюс» колхозининг тракторчиси А. К. Моркунас, Ўзбекистон Компартияси Хоразм вилоят комитетининг биринчи котиби Р. М. Худойберганова, П. С. Батурин номидаги Иваново химия заводининг аппаратчиси В. Я. Демин, СССР Давлат телевидение ва радиоэшиттириш комитетининг раиси М. Ф. Ненашев, Свердловск вилоят партия комитетининг биринчи котиби В. Д. Кадочников, Украина ССР Чернигов ишлаб чиқариш-савдо тўқимачилик-тикувчилик бирлашмасининг ип йигирувчиси Р. И. Савина, Горький қишлоқ хўжалиги илмгоҳининг доценти А. Н. Мальцев, Қирғизистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи котиби А. М. Масалиев, Бурятия жумҳурият партия комитетининг биринчи котиби Л. В. Потапов, Қалмиқ жумҳурият партия комитетининг котиби В. Х. Бамбаев, Эстония Компартияси Марказий Комитетининг котиби, Эстония Компартияси Морской район комитетининг биринчи котиби А. А. Гусев сўзга чиқдилар.

Пленумнинг қарорини тайёрлайдиган таҳрир комиссияси тузилди.

9 октябрь куни КПСС Марказий Комитетининг Пленуми ўз ишини давом эттиради.

М. С. ГОРБАЧЕВНИНГ КИРИШ НУТҚИ

Бироз одатдан ташқари таклиф бор. Биринчидан, Пленумни шундай тарзда ўтказайликки, уни икки кунда туталлашга улгурайлик. Икки кун деганимнинг сабаби нима? Чунки Пленум арафасидаёқ одамларнинг шу масалалар юзасидан фикр билдириш истаги катта экани маълум бўлди. Зеро, биринчи масаланинг аҳамиятига кўра, бу хусусда шошилишга йўл қўйиб бўлмайди, бунинг устига иккинчи масала ҳам бор.

Яна бир таклиф. Пленумда масалаларнинг бутун мажмуи хусусида, бозор муносабати билан КПССнинг тутадиган мавқеи ҳақида ҳам, Марказий Комитетнинг иши тўғрисида ҳам боражагини эътиборга олиб, биринчи масала юзасидан ўртоқ Ивашконинг маърузаси тугаши билан ўртоқ Дзасоховга Марказий Комитет Секретариатининг XXVIII съезддан кейин ўтган даврдаги иши ҳақида ва ўртоқ Шенинга КПСС Марказий Комитетининг комиссиялари ва аппарати ҳақида ахборот тақдим этишлари учун сўз бериб, шундан сўнггина ҳаммасини бирга муҳокама қилиш мумкин бўлур эди.

Чамаси, ўртоқларга бу тартиб ҳозирги пайтда жуда зарур бўлган бутун ахборотни назарда тутиш имкониятини берган бўлур эди.

Ўртоқ Ивашкога сўз берилишидан аввал мен ҳам қисқача кириш нутқи тарзида, ижозатингиз билан сизларга баъзи гапларни айтиб ўтмоқчиман. Мана бундай тўрт босқичли система таклиф этилади. Кириш нутқи учун 20 минут. Дзасохов билан Шенин ўртоқларнинг ҳар бирига — 15 минутдан, маърузачига бир соатгача вақт берилиши назарда тутилади. Шундайми, Владимир Антонович? Шундан кейин музокарада сўзга чиқувчиларга 10 минутдан. Иш тартиби юзасидан айтишим мумкин бўлган гап мана шу.

Нима дейсизлар, ўртоқлар, қандай саволлар бор?

Овоз. Қўшиламиз.

М. С. Горбачев. Илгари силжийверсак бўладими? Кейин кўрамиз. Дуруст, ундай бўлса, таклиф этилган тартибни қабул қиламиз.

Биз кун тартибидаги масалаларни муҳокама қилишга ўтишдан ва маърузачига сўз беришдан аввал баъзи мулоҳазаларни айтиб ўтишга рухсат этгайсизлар.

Кун тартибида партиянинг вазифалари эсга олинганлиги тасодифий ҳол эмас. Ўтган ойларда биз мамлакатда вужудга келган вазиятни таҳлил этишга кўп эътибор бердик. Биз масъулият билан танқидий ёндашиш туфайли келажак учун йўл-йўриқларни ишлаб чиқишга муваффақ бўлдик. Бу ўринда мен партия XXVIII съездининг қарорларини ва бошқа қарорларни назарда тутяпман.

Назаримда, Марказий Комитетнинг ушбу Пленумида партиянинг ҳозирги вазият муносабати билан қиладиган ишларига бутун диққат-эътиборни қаратиш лозим. Ҳозир биз учун энг муҳими — партия ташкилотларининг, партия комитетларининг, барча коммунистларнинг фаолиятини амалий ишларга, енг шимариб қилинадиган юмушларга қаратишдан иборат. Коммунистлар оммасининг кайфияти мана шундайлигини ва энг муҳими — умуман жамиятдаги кайфият ҳам мана шундайлигини ҳаммамиз сезиб турибмиз ва сизлар буни тасдиқласангиз керак.

Съезд арафасида аниқ сиёсий йўл-йўриқларни ишлаб чиқиш зарурлиги тўғрисидаги масала ўткир қилиб қўйилган эди. Энди мана шундай йўл-йўриқлар бор, ҳаракат қилавериш лозим. Бу жуда жиддий иш. Партия мамлакат учун қийин, бурилиш даври бўлган мана шу пайтда ўзининг сиёсий куч-ғайратини ва ўз имкониятларини ҳатто муҳим бўлса ҳам, аммо жузъий муаммоларга, мавқелардаги икир-чикирларни аниқлашга исроф қилишига, ички партиявий масалаларга ўралашиб қолишига биз йўл қўя олмаймиз. Акс ҳолда у омма орасидаги обрў-эътиборидан маҳрум бўлиб қолиши мумкин. Партиянинг ўзи, унинг ҳозирги куни ва келажаги учун ҳам, аввало буюк ишимиз — қайта қуришимиз нуқтаи назаридан ҳам бунга йўл қўйиб бўлмайди.

Агар қиёслаш керак бўлса, биз бошдан кечираётган даврни йигирманчи йилларда янги иқтисодий сиёсатга ўтиш даври билан таққослаш мумкин. Ўша пайтдаги каби ҳозир ҳам жамият бурилиш маррасида турибди. Янги иқтисодий сиёсат коммунистлардан тафаккур шаклини, фаолият усулларини тубдан ўзгартиришни талаб қилган эди. Ўша пайт партия учун энг оғир синовлардан бири бўлган эди. Кўп кишилар ўша пайтда Ленин режасининг чуқурлигини, унинг инқилоб тақдири учун бўлган аҳамиятини тушунмаганликлари, энг яхши ҳолатда ҳам янги иқтисодий сиёсатни тактик бир юриш деб идрок этганликлари ҳам, коммунистларнинг бир қисми, шу жумладан партия раҳбарияти орасидаги баъзи кишилар эса янгича ёндашувни умуман рад қилганликлари ҳам — мана шуларнинг ҳаммаси мамлакат учун ва социалистик ғоянинг обрўси учун оғир оқибатларга олиб келди. Сиз билан биз буни энди яхши биламиз.

Аслида КПСС тарихнинг ҳозирги босқичида ҳам мана шундай миқёсдаги синовга дуч келди. Партиянинг мамлакатнинг идора қилувчи партия мавқеини сақлаб

(Давоми иккинчи бетда).

Оқолтин районидаги Абдалин номли давлат хўжалигининг Маҳмуджон Жалилов бошлиқ бригадаси заршунослари 330 гектар майдондан 470 тонна пахта йиғиштириб олиб, йиллик режани ошириб бажардилар. Улар яна 130 тонна хом ашё саранжомлаш ниятида йиғим-теримни кун сайин қизитмоқдалар. Бунда механизаторлар Расул Қорабоев ва Аъзам Деҳқонов алоҳида ўрнак кўрсатишаяпти.

СУРАТЛАРДА: 1. Бригада бошлиғи Маҳмуджон Жалилов. 2. Илғор суворий Расул Қорабоев. Унинг ҳозиргача уйган хирмони 100 тоннадан ошди.

А. ТЎРАЕВ олган суратлар.

МУСОБАҚА АСОСИДА

Ҳозир жумҳуриятимизнинг бепоён пахта далаларида пешона тери эвазига етиштирилган оқ олтинни тезроқ йиғиштириб олиш учун қизғин кураш давом этмоқда. Янгийўл ноҳиясидаги «СССР 60 йиллиги» жамоа хўжалиги пайкалларида ҳам шундай манзарани кўриш мумкин. Меҳнат аҳли жорий йилда 678 гектар ерда мўл ҳосил етиштирди. Давлатга режадаги 1 965 тонна ўрнига 2100 тонна хом ашё сотиш кўзланмоқда.

Айни кезларда хўжалик пахтазорларида 15 та зангори кема тўхтовсиз ишлаб турибди. Раҳимберди Назаралиев, Юсуп Мамараҳимов, Абдураҳмон Умрзоқов, Александр Чукулаев каби механик-ҳайдовчилар ўз агрегатларини моҳирлик билан бошқариб, бункерлардан кунига 10—12 тоннадан дурдона бўшатишаяпти. Бу суворийлар мавсумда 130—150 тоннадан хирмон уюшга бел боғлашган.

Бригадалар ўртасида ўзаро мусобақа кенг йўлга қўйилган. Беллашувда Аҳмад Алижонов, Неъмат Исроилов, Бўлтак Боботов, Маматқул Абдураҳимов бошлиқ жамоалар пешқадам.

— Жумҳуриятимиз ҳукуматининг бу йил қўлда терилган бир килограмм пахта учун 25 тийин, зангори кемада саранжомланган ҳар тонна хом ашё учун 10 сўмдан ҳақ тўлаш ҳақидаги кўрсатмаси пахтакорларимиз кайфиятини кўтариб юборди, — деди жамоа хўжалиги бошқарувининг раиси Исанби Эралиев. — Бу ҳол мавсумни уюшқоқлик билан ўтказиш имконини бераяпти. Қўл теримида кунига 210 киши қатнашиб, хирмонимизнинг юксалишига ўз ҳиссаларини қўшмоқдалар. Чеварлардан Ойсултон Хоназарова, Ойтилла Усмонова, Гулбаҳор Зоитова, Сожида Исломова, Соҳиба Усмонованинг ҳар қайсиси 6—7 тоннадан пахта теришни мўлжаллашаяпти.

Хўжаликда йиғим-теримга пухта ҳозирлик кўрилганлиги, ғолиблар моддий ва маънавий рағбатлантириб борилаётганлиги суръатни кун сайин оширишга хизмат қилаяпти.

Э. ТЎЛАГАНОВ.

Зафарнома

УРУҒЛИККА АТАЛГАНИ

Жумҳуриятнинг пахта уруғчилигига ихтисослашган хўжаликлари меҳнаткашлари ўз зиммаларидаги топшириқни уддаладилар: қабул пунктларига 413 минг тоннадан зиёд биринчи нав уруғлик хом ашёси етказиб берилди. Бу соҳадаги режа 103,4 фоиз адо этилди.

Уруғлик пахта тайёрлаш режаларини Хоразм ва Фарғона вилоятлари хўжаликлари биринчи бўлиб бажаришганди. Ҳозир 10 та вилоят маррадан ўзди. Сирдарё ва Тошкент вилоятлари деҳқонлари эса эртаиндин сўз ва иш бирлигини таъминлайдилар.

Тайёрланган жамики хом ашё намлиги ва тозалиги даражаси жиҳатидан давлат стандарти талабларига мос келади. Унинг асосий қисми қўлда йиғиштириб олинди. Бу ҳол келгуси йилда жумҳурият хўжаликларини зарур сорт ва репродукциядаги уруғлик билан таъминлаш имконини беради.

Й. МАНСУРОВ.

НЕЧАНЧИ ЎРИНДАСИЗ?

Жумҳурият районларида пахта тайёрлашнинг бориши тўғрисида шу йил 8 октябрга бўлган МАЪЛУМОТ

(Режага нисбатан фоиз ҳисобида)

Районлар	Жами тайёрланган пахта	Шу жумладан машинада терилгани
ХОРАЗМ ВИЛОЯТИ		
Гурлан	**102,64**	**55,08**
Шовот	**101,11**	**41,69**
Урганч	97,07	72,74
Хонқа	96,98	84,43
Янгибозор	96,61	92,39
Янгкариқ	96,40	64,66
Ҳазорасп	95,71	24,98
Хива	88,59	21,50
Қўшкўпир	86,10	44,04
Боғот	84,35	37,83
БУХОРО ВИЛОЯТИ		
Олот	**101.17**	**66,38**
Шофиркон	98,02	17,94
Қоракўл	94,63	42,60
Бухоро	93,91	57,78
Свердлов	93,16	67,45
Ромитан	92,45	77,62
Ғиждувон	92,40	27,63
Пешку	92,21	60,45
Вобкент	88,02	50,63
Коғон	80,06	64,42
Қизилтепа	78,22	14,27
Навбаҳор	74,79	67,23
Навоий	63,36	60,44
СУРХОНДАРЁ ВИЛОЯТИ		
Ангор	**100,55**	**112,57**
Шўрчи	96,91	113,70
Шеробод	96,28	106,43
Жарқўрғон	94,49	122,57
Қумқўрғон	89,91	105,06
Термиз	87,24	106,29
Сариосиё	84,72	80,75
Ленин йўли	83,98	102,78
Олтинсой	83,90	108,84
Денов	82,80	62,51
Бойсун	82,17	127,03
Гагарин	76,36	91,27
ФАРҒОНА ВИЛОЯТИ		
Ўзбекистон	99,33	118,56
Ленинград	96,43	23,64
Қува	92,46	38,29
Фрунзе	91,94	115,22
Тошлоқ	91,63	50,12
Ёзёвон	90,82	74,49
Риштон	90,44	86,46
Фарғона	90,25	32,52
Боғдод	85,26	33,82
Бувайда	84,85	13,74
Олтиариқ	83,65	48,23
Оҳунбобоев	83,55	53,52
Киров	73,70	49,63
АНДИЖОН ВИЛОЯТИ		
Бўз	92,59	95,95
Марҳамат	92,07	88,87
Олтинкўл	91,18	39,69
Андижон	89,55	60,37
Комсомолобод	89,47	93,43
Ленин	88,49	58,58
Хўжаобод	87,73	47,52
Қўрғонтепа	87,27	79,82
Избоскан	87,13	72,02
Жалолқудуқ	86,21	104,93
Балиқчи	85,76	70,00
Пахтаобод	81,22	67,15
Москва	79,38	42,57
ҚАШҚАДАРЁ ВИЛОЯТИ		
Ғузор	98,90	48,65
Қарши	94,09	109,55
Косон	91,44	96,58
Чироқчи	90,84	60,37
Ульянов	87,59	102,81
Қамаши	87,39	104,23
Усмон Юсупов	84,40	96,18
Муборак	80,01	103,73
Шаҳрисабз	79,55	57,37
Яккабоғ	79,06	44,50
Нишон	76,73	100,37
Китоб	74,06	59,15
Баҳористон	69,16	80,21
НАМАНГАН ВИЛОЯТИ		
Чортоқ	97,43	41,91
Янгиқўрғон	96,17	—
Наманган	94,35	39,55
Тўрақўрғон	87,84	35,17
Норин	85,79	91,20
Уйчи	82,23	26,41
Поп	80,54	76,71
Косонсой	73,26	98,81
Учқўрғон	71,05	76,25
Задарё	67,22	79,12
Чуст	58,11	34,37
ҚҚАССР		
Амударё	89,74	88,54
Элликқалъа	85,36	80,04
Беруний	84,42	90,65
Тўрткўл	81,82	91,43
Қораўзак	77,76	104,44
Хўжайли	74,14	94,13
Кегайли	73,66	83,80
Чимбой	69,18	73,28
Қўнғирот	63,96	66,75
Ленинобод	63,90	66,08
Шуманай	56,57	65,36
Тахтакўпир	52,86	51,83
Бўзатов	38,67	26,83
САМАРҚАНД ВИЛОЯТИ		
Иштихон	96,61	93,20
Пайариқ	80,84	92,94
Пахтачи	79,29	69,64
Большевик	76,84	99,29
Каттақўрғон	76,47	67,90
Нарпай	74,65	76,46
Хатирчи	73,90	75,03
Жомбой	67,35	96,25
Паст Дарғом	63,55	74,50
Оқдарё	53,42	51,24
ТОШКЕНТ ВИЛОЯТИ		
Коммунистик	82,40	98,68
Ўрта Чирчиқ	77,41	94,67
Бекобод	75,57	76,94
Оққўрғон	72,73	79,89
Бўка	70,90	80,06
Пискент	69,52	67,65
Чиноз	68,39	61,80
Ғалаба	67,39	78,11
Янгийўл	56,87	56,15
СИРДАРЁ ВИЛОЯТИ		
Меҳнатобод	93,87	110,32
Боёвут	75,17	88,76
Комсомол	74,51	85,93
Ховос	71,48	86,08
Ворошилов	64,69	77,43
Сирдарё	63,77	70,56
Ильич	60,06	65,03
Гулистон	59,26	68,30
Оқолтин	58,13	60,58
ЖИЗЗАХ ВИЛОЯТИ		
Фориш	93,00	123,80
Зарбдор	84,30	102,60
Зомин	77,28	85,26
Жиззах	76,47	82,48
Октябрь	70,29	80,36
Дўстлик	62,87	73,30
Арнасой	58,90	70,49
Мирзачўл	56,82	67,44
Пахтакор	53,72	64,88

М. С. ГОРБАЧЕВНИНГ КИРИШ НУТҚИ

(Давоми. Боши биринчи бетда).

қолиш қобилияти, қолаверса унинг тарихий тақдири ҳам мамлакат бозор иқтисодиётига ўтаётган, кўп миллатли давлатимиз ислоҳ қилинаётган, жамиятнинг янги сиёсий тузилмалари вужудга келтирилаётган шароитда партия қандай иш тутишига ҳал қилувчи даражада боғлиқ бўлади. Энг муҳими эса — жамиятимизда партиянинг таъсири ва аҳамияти зўрлиги сабабли ислоҳотларнинг муваффақияти кўп жиҳатдан мана шунга боғлиқ бўлади. Бу хусусда турли фикрлар борлигига, партиянинг аҳамиятини пасайтириш ёки уни қийин аҳволга солиб қўйиш муддаосини кўзловчи бир қанча мулоҳазалар ҳам борлигига қарамай, партия жамиятимизда зўр таъсир ва аҳамиятга эга бўлиб турибди.

Хўш, партиянинг замон даъвати даражасида бўлишига нималар кўпроқ халақит бераяпти? Ҳамма бало — эскича тафаккурнинг асоратидир. Айни мана шуни мен партияга аниқ таҳлика солаётган хавф деб биламан. Жамиятда пишиб етилган ўзгаришларни қилиш равшан кўриниб турган бир пайтда ташаббусни бой бериб қўйиш хавфи бор. Табиатдагина эмас, жамиятда ва сиёсатда ҳам бўш жой бўлмаслиги маълум. Айниқса партиянинг мавқеи заифлиги сезилиб турган жойларда уни қисиб қўйишга, жамиятимизнинг сиёсий турмушини бошқа мазмун билан тўлдиришга уринишлар бўлаётганини ҳозирнинг ўзидаёқ сиз билан биз кўриб турибмиз.

Партиядаги баъзи ўртоқларимизнинг онгида жамиятда рўй бераётган ҳозирги чуқур ўзгаришлар қандай қилиб бўлмасин барибир ўзига йўл очиб олиши лозим бўлган тарихий тамойилнинг намоён бўлиши деб идрок этилаётгани йўқ. Ҳозир рўй бераётган воқеалар уларнинг назарида ўзбилармонликнинг, янглишишлар, хатоликларнинг, ҳатто кимларнингдир ғаразли ниятлари оқибати бўлиб туюлмоқда. Бу — нотўғри, ўртоқлар. Кўп ишларни бошқача, яхшироқ қилиш мумкинлигини, қайси бир ишларда янглишганимизни энди кўриб турибмиз, албатта. Аммо бу бурилиш ўз-ўзидан муқаррар эди. Ҳа, муқаррар эди. Мамлакат ортиқ бундай яшай олмас эди. У туб ўзгаришлар йўлига кириши керак эди.

Мен мана шу марказий масалани — айни бурилиш зарурлигини чуқурлаштиришни бу галги Пленумнинг вазифаси деб биламан. Иккиланишларни бартараф этиб, мана шундай тушунча асосида, партия XXVIII съезди қабул этган тақдирга дахлдор қарорлар асосида коммунистларнинг амалий ишини чуқурлаштириш кераклигини қатъий қилиб айтмоқ керак.

XXVIII съездда КПСС бозор иқтисодиётига нисбатан аниқ ва равшан фикр билдирди. Кенг мунозара, жиддий илмий таҳлил асосида шундай қилингани эсингиздадир. Неча ўн йиллар давомида ўрнашиб қолган сийқа усуллар ва ақидаларни қайта кўриб чиқишимиз, ўзгармас деб ҳисоблаб келинган кўпгина нарсаларни улоқтириб ташлашимиз лозим. Ўтмишдаги бутун мафкурамиз социализмни бозорга қарши деб талқин этиб келди, бозорни тан олишни эса социализмга суиқасд деб ҳисоблар эди. Дарҳақиқат, биз социализмга қасд қилаяпмиз. Аммо тўраларча тузиб қўйилган мамлакат 1917 йилда бошлаган йўлдан уни тойдириб юборган социализмга қасд қилаяпмиз.

Ҳозир, бозор муносабатларига ўтиш жараёни равшанлашиб бораётган, унга энг мақбул тарзда ўтиш йўллари изланаётган, фикрлар тўқнашуви рўй бераётган бир пайтда партия ҳам ўзининг бутун ижодий ва сиёсий имкониятларини съезд қарорлари руҳида шу жараёнга кўмаклашишга, ўзининг омма орасидаги иши орқали меҳнаткашларнинг кенг қўллаб-қувватлашини таъминлашга буриб юбориши лозим.

Марказий Комитет Пленумида жамиятимиз учун ҳаётий муҳим бўлган мана шу масаланинг муҳокамаси айни шу йўлдан боради, деб ўйлайман. Бу мунозара биз учун яна шу сабабдан ҳам муҳим аҳамиятга эгадирки, ҳозир бозорга ўтиш дастурини тайёрлаш ҳал қилувчи босқичга кирди. Бу дастурда турли лойиҳалар ва таклифларда баён этилган жамики ижобий фикрлар мужассамлаштирилади. СССР Олий Кенгашининг қарорларига мувофиқ бу иш мамлакат Президентининг раҳбарлигида олиб борилаётганлиги маълум. Бунда гап ўткир жиҳатлар сийқаланган ва фикрлар дудмаллаштирилган қандайдир муросавий ҳужжат ҳақида эмас, балки жамиятнинг барча табақаларини, ҳамма иттифоқдош, мухтор жумҳуриятларни, жамоат ташкилотлари ва сиёсий оқимларни жипслаштиришга кўмаклашадиган дастур ҳақида бораяпти. Умуман шу дастур негизида жамиятимизнинг барча ватанпарвар кучлари жипслаштирилади.

Бозор хусусидаги нотўғри фикрлар ва қўрқувлардан халос бўлишда жамиятга ёрдам беришни партиянинг энг муҳим вазифаларидан бири деб биламан. Зеро, ҳақиқатан ҳам, гўё бозорга ўтиш — меҳнаткашларнинг манфаатларига хиёнат қилиш ва капиталистик жабр-зулмни қайта тиклаш бўлади, деган қабилдаги турли-туман уйдирмаларга қўшилиб бўлмайди-ку, ахир. Ҳолбуки, ҳатто коммунистлар орасида ҳам мана шундай тасаввурлар мавжуд.

Албатта, бозорга ўтиш ҳазилакам иш эмас. Бунда гап жамиятнинг бутун турмуш тарзини ўзгартириш ҳақида бормоқда. Айниқса, муаммолар тўлиб-тошиб ётган, тарихий, руҳий, миллий, иқтисодий хусусиятлари ва имкониятлари жуда хилма-хил бўлган бизнинг мамлакатимизда шундай қилишга тўғри келмоқда. Бу ўтишни фақат инсоннинг манфаатлари тақозо этаётганини ва унинг мақсади — инсонга хизмат қиладиган самарадор иқтисодиётни вужудга келтиришдан, истеъдодли, меҳнатсевар кишиларни рағбатлантириш, меҳнат натижаларидан юксак манфаатдорлик шароитини яратишдан иборат эканини тушуниш муҳимдир. Бозор иқтисодиёти йўли билангина биз фақат буйруқ асосида ишлаш, тайёрга айёрлик ва текисчилик, ҳукмронлик ва тақчиллик иллатларидан узил-кесил халос бўла олишимиз энди биз учун равшан бўлиб қолди. Ўша иллат оқибатида ноҳақ йиғимлар, порахўрлик, чайқовчилик ва пинҳоний иқтисодиётнинг бошқа кўринишлари кенг тарқалган эди.

Бозор шароитида ҳар кимдан қобилиятига яраша, ҳар кимга меҳнатига яраша деган социалистик қоидани амалга ошириш имкониятлари очилади. Ҳозирги замон бозори қонун ҳужжатлари ёрдамида, ижтимоий кафолатларнинг, аҳолини ижтимоий ҳимоялашнинг кенг системаси кўмагида ижтимоий-иқтисодий жараёнларни давлат йўли билан тартибга солишни назарда тутади. Аниқроқ қилиб гапирадиган бўлсак, янги ижтимоий сиёсат юритишни назарда тутади. Бир хил иқтисодий модель учун битта иқтисодий сиёсат керак бўлган эди, бошқа бозор иқтисодиёти модели учун эса янги ижтимоий сиёсат керак. Бинобарин, коммунистлар бозорга ўтиш сиёсатини амалга оширишга соф виждон билан киришишлари керак.

Одамларни мулкчилик масаласи ташвишга солмоқда. Мулкка давлатнинг ҳукмронлиги ва бу ҳукмронлик мулкни эгасиз қилиб қўйганлиги, ишга ва хўжалик соҳасида ташаббускорликка қизиқтираётган омилларга путур етказаётганлиги ижтимоий ва иқтисодий соҳадаги кўпгина кулфатларимизнинг сабабидир, деган фикрга ҳамма қўшилади. Мулкчиликнинг шакллари хилма-хил бўлиши зарурлиги тушуниб турилибди. Аммо иш аниқ соҳага бориб тақалганида тушунмаслик, ҳатто эътироз пайдо бўлмоқда. Кўп кишилар мулк давлат ихтиёридан чиқарилиши натижасида пинҳоний иқтисодиёт товламачилари, янги бойваччалар қўлига ўтиб кетади, деб чўчимоқдалар. Мен партиянинг вазифасини мулкчилик муносабатлари соҳасида режалаштирилаётган ислоҳотларнинг ҳақиқий маъносини халққа тушунтириб беришдан иборат деб биламан. Мулкни давлат ихтиёридан чиқариш жараёнида меҳнаткашларнинг қатнашувини таъминлайдиган пухта кафолатлар кўзда тутилишини кўрсатиб бериш керак. Аввало меҳнат жамоаларининг ўзлари корхоналарнинг эгалари бўлиб қолишлари керак. Бозорга ўтиш дастурига айни шу ёндашиш асос қилиб олинган. Энергетика ва ёқилғи саноати, транспорт ва алоқа, иқтисодиётнинг мудофаа сектори ва шу каби энг асосий тармоқлар эса давлатнинг назоратида қолади, албатта.

Ерга бўлган мулкчилик — жуда катта ижтимоий аҳамиятга молик муаммодир. Партия қишлоқдаги ишлаб чиқариш ва хўжалик юритишни ташкил қилишнинг турли шакллари тарафдори бўлиб келди, ҳозир ҳам шундай. Биз қишлоқни ободонлаштириш, уни зарур техника ва воситалар билан таъминлаш вазифаси зудлик билан ҳал қилиниши тарафдоримиз. Бу фикр Марказий Комитетнинг 1989 йил март Пленуми қарорларида ва XXVIII съезднинг дастурий баёнотида жуда тўла-тўкис ифодалаб берилган. КПСС қишлоқда ишлаб чиқариш воситаларига эгалик қилишнинг турли шакллари тарафдори бўлиб келди ва ҳозир ҳам шунинг тарафдоридир. Ер хусусида шуни айтиш керакки, узоқ муддатли ижара ундан фойдаланишнинг энг самарали шаклларидан бири бўлиб, бу шакл инсонни ернинг хўжайинига айлантириш имкониятини беради. Бунда ер участкаларини ва ишлаб чиқариш воситаларини мерос қилиб қолдириш, муайян шароитларда эса ижара ҳуқуқларини ҳам жорий этиш мумкин бўлади.

Ерда хўжалик юритишнинг хилма-хил шакллари тарафдори эканлигимиз бизнинг принципиал ёндашувимиздир, деган гапни яна бир бор таъкидламоқчиман. Ҳамма масалани халқнинг ўзи ҳал қилаверсин.

Ўртоқлар, кўп миллатли давлатимизни ислоҳ қилмай туриб, умуман қайта қуришнинг муваффақиятигагина эмас, шу билан бирга аниқ муаммоларни — иқтисодий ва ижтимоий муаммоларни ҳал қилишга ҳам умид боғлаб бўлмаслигини кейинги йилларда ҳаммамиз тушуниб олдик. Ҳозир, айтишим мумкинки, бу масала ҳал қилувчи аҳамият касб этмоқда, истисносиз ҳамма нарса шунга бориб тақалмоқда. Жамиятимизнинг мана шу ҳаётий муҳим соҳасида рўй бераётган воқеалар катта хавотирлик ва ташвиш туғдирмоқда, бир талай танқидий фикр ва мулоҳазаларга сабаб бўлмоқда. Дабдабали сўз бўлса ҳам, чўчимай айтиш мумкинки, бунда гап ватанимизнинг тақдири ҳақида бормоқда.

Биз кўп миллатли давлатимизни амалий равишда ўзгартириш босқичига кирдик, энди биз мана шу жараён туфайли рўй бераётган ҳамма хайрли ўзгаришларни ҳам, шунингдек яққол кўриниб турган хавф-хатарни ҳам пайқаб олишимиз керак. Ҳозирги жараёндаги ҳамма нарса ёмон, демоқчи бўлган кишилар, ҳақ эмаслар — бундай дейиш одамларнинг кайфиятига зид келади, чунки одамлар ўз халқлари ва жумҳуриятларини миллий қайта тиклашни янги сиёсат билан боғламоқдалар. Бироқ фақат шу жиҳатни эътиборга олиб, иттифоқимизга, ҳамдўстлигимизга, халқларимизнинг иноқ турмушига таҳлика солаётган хавф-хатарни, шу жумладан оқимларни кўрмаётган кишилар ҳам ҳақ эмаслар.

КПСС — халқларнинг миллий тикланиши, суверенитети, мустақиллиги ва ўзини ўзи бошқариши тарафдоридир. Бу мақсадни мамлакатимизнинг аниқ шароитида, унинг тарихини, таркиб топган маданий, руҳий, маънавий алоқаларини, нуфус омилларини, халқларнинг кўп қатламлилиги ва жойланишини, хавфсизлик эҳтиёжларини ҳисобга олиб қандай рўёбга чиқариш кераклиги — бош масаладир.

Барча вазиятларни ва сўнгги йиллар тажрибасини таҳлил этишдан шу нарса кўриниб турибдики, кўп миллатли давлатимизни обдон ўзгартириш ва мустақил давлатлар иттифоқини барпо этиш йўлигина халқларни қайта тиклаш ва уларнинг мустақиллигини амалга оширишнинг энг мақбул йўлидир. Бошқача қилиб айтганда, вайрон қилиш ва барбод этиш йўлидан эмас, балки замонавий шакллардаги бирлашиш йўлидан бормоқ керак. Шу сабабли КПСС ким томонидан бўлмасин, айирмачиликка, бузғунчилик ва вайрончилик ҳаракатларига қатъиян қарши чиқади. Айни вақтда партия кўп миллатли давлатимизни обдон янгилаш тарафдоридир.

Ҳозир коммунистларнинг айирмачилик кучлари шитобига қарши туришдан ҳам муҳимроқ вазифаси йўқ. Бу гап барча поғоналардаги кенгашларнинг депутатлари бўлган коммунистларга ҳам тааллуқлидир. Чунки биз бир қанча ҳолларда ҳокимият ва бошқарув идораларининг ҳаракатларини издан чиқарадиган, мамлакатдаги вазиятни беқарорлаштирадиган ғайриконституцион қарорлар қабул қилинаётганини кўриб турибмиз. Ҳуқуқ-тартиботни бузиш ва иқтисодий қийинчиликларнинг илдизлари мана шундан пайдо бўлиб, одамларнинг турмушига оғир таъсир қилмоқда. Келинглар, рўй-рост гапирайлик. Башарти, шу тамойиллар бартараф этилмаса, уларнинг бундан буён ҳам ривожланиб боришига имкон бериб қўйилса, мамлакатимиз бошига Ливаннинг куни тушиши хавфи ва унинг маълум бўлган оқибатларига дучор бўлишимиз эҳтимолдан ҳоли эмас. Ўтган ҳафтада телевидениемизнинг Ливандаги мухбири ўзаро жанжаллашиш, кураш ва қарама-қаршилик нималарга олиб келганини вайрон бўлган шаҳарлар қаршисида гапириб берганига эътибор бергансиз, деб ўйлайман. Ливан дунёдаги энг гуллаб-яшнаб турган мамлакатлардан бири эди, бугун эса бизнинг мухбиримиз билан гаплашган ливанлик бу ердан қочиб кетмоқчи эканини айтди.

Ливаннинг кунига тушмаслигимиз учун коммунистлар ўзларига боғлиқ бўлган ҳамма ишни қилишлари керак. Бунинг учун эса ҳаддидан ошган, миллатчи кучларнинг далиллари ва шиорлари лўттибозликдан иборат ёлғон эканини кўрсатиб бериш керак. Улар ҳар қандай воситалардан ҳазар қилмай, халқни алдаш йўли билан миллий нафрат ва қирғин муҳитини вужудга келтирмоқчилар. Бундай шароитда одамлар ўз дилларидаги ҳамма гапни айтишдан қўрқадилар. Коммунистлар ҳаддидан ошган миллатчилар ва экстремистларнинг маккорона тактикасини фош қилишлари лозим. Бу ўринда дадил ҳаққоний сўз ҳам, қонуннинг кучи ҳам керак.

Ҳозирги пайт алоҳида масъулиятли эканини назарда тутиб, Пленумда оммавий ахборот воситаларининг масъулияти ҳақидаги масалани қўйишни зарур деб ҳисоблайман. Бир томонлама, субъектив фикрларни жамиятга тиқиштиришга, буларни халқнинг фикри деб кўрсатишга уринишлар демократия ва ошкоралик қоидаларига зид бўлган ғайритабиий бир ишдир. Баъзи ахборот воситаларида фашистсимон унсурларнинг қаҳр-ғазабга тўлган телбанамо ҳаракатлари оз бўлмаса демократиянинг нишонаси деб талқин этилаётган экан, бу нуқтаи назарни қабул этиб бўлмайди. Бу ҳаракатларни халқ қатъиян рад этиб қоралаётгани эса кўрсатилмай қолмоқда. Бу қанақа ошкоралик бўлдию, қанақа демократия бўлди? Йўқ, буни ошкораликни гиж-гижловчилик мақсадида суиистеъмол қилишдан бошқа нарса деб бўлмайди.

Хўш, оммавий ахборот воситаларидаги коммунистлар нега индамай туришибди? Менимча, Марказий Комитет аъзолари ҳам маъмурий чоралар кўришни талаб қилиб партия Марказий Комитетига шунчаки телеграммалар юбормасдан, балки редакциялар билан доимий алоқа қилиб туришлари, уларга боришлари, мунозара қилишлари лозим. Бу — аввало сиёсий вазифадир. Имкони борича, бошқа жамоат ташкилотлари вакиллари, ишимизнинг муваффақиятидан ва мамлакатимизнинг тақдиридан чинакамига манфаатдор бўлган ҳамма кишилар иштирокида ошкора, рўй-рост гаплашиб олиш керак. Ҳозир журналистларнинг роли ва ўрни беҳиҳоя катта. Шу сабабли биз халқ олдидаги масъулият туйғуси ҳар бир журналистга тўғри мавқени эгаллаш имконини беради, деб умид қиламиз.

КПСС Ленин ҳайкаллари, давлатимиз тимсоллари ва Ватанимиз маданияти обидалари, Ватан ҳимояси жангларида ҳалок бўлган жангчиларнинг қабрлари оёқ ости қилинишига қатъиян қарши чиқади. Одамлар кескин чоралар кўрилишини талаб қилмоқдалар. Президентнинг бу масала хусусидаги Фармони тайёрлаб қўйилган ва ҳозир СССР Олий Совети комитетларига хулоса чиқариш учун топширилган. Бу масалада жумҳурият ва маҳаллий ҳокимият идоралари қатъий йўл тутишлари керак. Жоҳиллик ҳаракатларига қарши чиқаётган афкор оммани қўллаб-қувватлаш коммунистларнинг бурчидир.

Ҳозирги вазиятда истиқбол ва кундалик характеридаги вазифалар ҳар қачонгидан ҳам чигал бир тугун бўлиб тугилган. Барча соҳаларда тегишли равишда фикрлаш ва ҳаракат қилиш учун мамлакатни идора қилувчи партия бўлган бизлар буни яхши тушунишимиз керак. Шуни рўй-рост айтиш лозим: агар биз яқин вақт ичида ёндашувни топиб, ирода кўрсатмасак, истеъмол бозорини изга солиш, жамиятда ҳуқуқ-тартибот ва интизомни, қонунийликни, ҳокимиятнинг обрў-эътиборини мустаҳкамлаш, шартномавий мажбуриятларга риоя этиш каби масалаларни ҳал этишда меҳнаткашларни бирлаштириш учун ўз имкониятларимиздан фойдаланмасак, пировард мақсадларимиз ҳам шубҳа остида қолиши мумкин.

Ҳозир тактика масалалари бевосита стратегия билан туташиб кетмоқда. Коммунистларнинг, умуман партиянинг обрў-эътиборини тиклаш ва ошириш масаласи ҳам шунга боғлиқ. Ҳосилни йиғиштириб олишда, шаҳар ва манзилгоҳларнинг халқ хўжалигини қишга тайёрлашда, темир йўл ва шаҳар транспортида тартиб ўрнатиш ишида, кундалик турмуш билан боғлиқ ҳамма ишларда коммунистларнинг қандай ҳаракат қилишларига қараб одамлар партия ҳақида бир фикрга келадилар.

Коммунистларга нисбатан муносабат биринчи галда шу билан белгиланишини мисоллар кўрсатиб турибди. Мана шу ишларнинг ҳаммасида ташаббус кўрсатган партия ташкилотларини одамлар маъқуллаб, қўллаб-қувватламоқдалар. Мана, Москвада ҳосилни йиғиштириб олишда ёрдам бериш керакми ёки йўқми деган масала теварагида узоқ митингбозлик бўлди. Шу вақт ичида ҳар куни ёмғир ёғиб турди, энди ҳеч қандай техника ишламаяпти, одам қўллари керак. Мен Ю. А. Прокофьевдан раҳбар коммунистларни таклиф этишни илтимос қилдим. Салкам 450 киши тўпланди. Юрий Анатольевич уларга бундай деди: вазият мана шундай. Михаил Сергеевич бизга мурожаат этди, мен шаҳар комитети номидан сизларга мурожаат қилаяпман — келинглар, бирор иш қилайлик: улар бунга жавобан: ҳеч шак-шубҳа йўқ, келинг, Москвани оёққа турғизайлик, дейишди. Шундан кейин 60 минг киши ҳосилни йиғиштириб олишга юборилди, кўпгина жамоалар бир марта чиқиб қатнашмоқдалар. (**Овозлар:** Моссовет нима қилаяпти?).

Мана — биз, коммунистлар нима қилишимиз керак? — деб мулоҳаза юритаяпмиз. Халқ билан бирга бўлиш, шу ўзгариш даврини у билан бирга бошдан кечириш, руҳни бардам тутишда уюшиш ва амалий ишларни ҳал қилишда ёрдам бериш керак. Бутун жавоб мана шундан иборат. Бу иш қандай амалга оширилиши жамоадаги, халқ орасидаги, жумҳуриятдаги аниқ вазиятга боғлиқ.

Айни шу мақсадда биз барча поғоналардаги кенгашларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлашимиз, қарор топиш давридан тезроқ ўтишда, ишдаги митингбозликдан халос бўлишда уларга ёрдам беришимиз керак. Тажрибани эътиборга олиб, чамаси, ҳозирнинг ўзидаёқ кенгашлар билан ижрокомлар ўртасидаги ўзаро муносабатларга тузатиш киритиш, вазифалар, ваколатлар ва масъулиятни аниқ тақсимлаб олиш лозим. СССР Олий Совети ва Россия Федерацияси Олий Советининг комитетларида шу масалаларни пухта ишлаб чиқиш соҳасида олиб борилаётган ишни қўллаб-қувватлаш керак, деб ўйлайман.

Ҳозирги шароитда, сиёсий фикрларнинг хилма-хиллиги, кўп партиялилик рўёбга чиқаётган бир пайтда партиянинг бошқа сиёсий оқимлар ва ташкилотлар билан ўзаро алоқа қилиш маҳорати алоҳида аҳамият касб этмоқда. Биз съездда барча тараққийпарвар ватанпарвар кучлар билан бир ёқадан бош чиқариб ҳаракат қилишимизни айтган эдик. Шу кучларнинг коалицияси ҳозир бутун халқнинг, халқ орасидаги барча қатламларнинг манфаатларига мос бўлиб тушадиган инқирозга қарши дастур асосида тузилиши мумкин.

Шу билан боғлиқ бўлган яна бир жиҳат бор. Яқинда маданият арбоблари билан бўлган учрашувдан хабарингиз бор. Маданиятнинг уюштирувчилик роли ўртоқлар нутқларининг асосий мазмуни бўлди. Ижодкор зиёлиларнинг маданий бойликларни ҳимоя қилишда, маданиятни қайта тиклашда ва уни кўпмиллатли жамиятимизнинг бирлаштирувчилик негизига айлантиришда партия билан, давлат ҳокимияти билан ҳамкорлик қилишдан манфаатдорлиги кучли янгради. Кўпгина ғоялар ва таклифлар айтилдики, мен сизларнинг эътиборингизни шунга қаратмоқчиман. Бу ғоя ва таклифлар ушалмаган истаклигича қолмаслиги керак.

Кириш сўзини якунлаб, шуни яна бир бор таъкидламоқчиман: агар коммунистлар мамлакат олдида кўндаланг бўлиб турган ва халқимизни ташвишга солиб турган муаммоларни ҳал этишга енг шимариб киришадиган бўлсалар, партия ички тангликни бартараф эта олади ва халқнинг кўз ўнгида ўзининг сиёсий қадр-қимматини тиклаб олади.

* * *

КПСС Марказий Комитети Бош секретарининг ўринбосари В. А. Ивашко мамлакатдаги аҳвол ҳамда иқтисодиётнинг бозор муносабатларига ўтказилиши муносабати билан КПССнинг вазифалари тўғрисида маъруза қилди.

В. А. ИВАШКО МАЪРУЗАСИ

Ўртоқлар! Мазкур Пленумда биз ҳаммамиз, янги таркибдаги Марказий Комитет аъзолари, КПСС XXVIII съездининг аввало ижтимоий-иқтисодий сиёсат соҳасига дахлдор қарорларини конкрет ҳаракатларга айлантиришимиз лозим бўлади.

Коммунистлар, биринчи навбатда нималар қилиш лозимлигини, ўткирлашиб кетган ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий танглик сабабли ўзлари қандай ҳаракат қилишлари зарурлигини КПСС Марказий Комитетидан эшитишга умид боғламоқдалар.

Кўпдан буён жиддий касалга чалинган жамиятимизнинг ҳарорати қалтис даражага кўтарилди. Ишлаб чиқариш ҳажмлари қисқармоқда, хўжалик алоқалари муттасил инқирозга юз тутмоқда, интизом ёмонлашмоқда. Ялписига тақчиллик, чайқовчилик, истеъмол бозорига лат етказган нархнинг ошиб бораётганлиги миллионлаб совет кишиларининг ҳаётига кун сайин оғу солмоқда. Москва ва Ленинград, бошқа саноат марказларини озиқ-овқат билан таъминлаш шу даражага тушиб қолдики, энди бунга сира тоқат қилиб бўлмайди. Аҳоли бошига кулфат солаётган жиноятчилар олами сурбетлик қилмоқда. Миллатлараро нифоқ ва можаролар ўчоқлари аланга олиб турибди. Сиёсий кучларнинг бўлиниши давом этмоқда, социализмга қарши оқимлар фаоллашмоқда, КПССни ижтимоий ҳаётнинг чеккасига қисиб қўйишга уринишлар кучаймоқда. Шу мақсадда беҳаёлик билан коммунистлар бадном этилмоқда ва таъқиб қилинмоқда. КПСС тимсолидаги «душман образи» зўр бериб ижтимоий онгга сингдирилмоқда.

Шуларнинг ҳаммаси жам бўлиб ижтимоий кескинликни хавфли даражада кучайтириб юборди.

Пленум арафасида Марказий Комитет аъзолари, Сиёсий бюро ва КПСС Марказий Комитети Секретариатининг аъзолари, аппарат ходимлари кўпгина жумҳурият ва вилоят партия ташкилотларида бўлдилар, партия, совет фаоллари, меҳнаткашлар, ишлаб чиқариш жамоаларидаги коммунистлар билан учрашдилар.

Ишларнинг аҳволи билан танишиш шундай хулосага олиб келадики, съезддан кейинги ўтган даврда партия комитетлари фаолиятида сезиларли силжишлар бўлгани йўқ. Кўпгина жойларда сиёсий бўшашувчанлик, саросималик, амалий ҳаракатлар бўлмаётгани кўриниб турибди. Ҳали ҳам турмушдаги барча ҳоллар учун «юқоридан бекаму-кўст фармонлар», йўл-йўриқлар ва кўрсатмалар кутиб туришибди. Бундай вазият учун муайян айбни биз ўз зиммамизга олишимиз керак, албатта, аммо жойларда ишлаши лозим бўлган кишилар зиммасига ҳам бундай айбнинг бир қисмини қўйишимиз лозим бўлади. Лекин ҳозир асосий масала бунда эмас. Асосий масала шундаки, ана шундай вазиятда анчагина одамлар партияга ишончни йўқотиб қўймоқдалар. Унинг сиёсатидан, қайта қуришдан ҳафсалалари пир бўлмоқда. Сусткашлик ва ташаббуссизлик, ижтимоий тараққиётнинг энг ўткир масалалари хусусидаги ўз позицияларини коммунистлар ва партиясизларнинг кенг оммасига етказишда уқувсизлик қилаётгани учун Марказий Комитетга тобора қатъият билан ва тез-тез таъна қилмоқдалар.

КПСС XXVIII съезди танг ҳолатдан чиқишнинг йўлини қидирар экан, бозор муносабатлари, жамият ҳаётининг барча соҳаларида таг-заминли, туб ўзгаришлар тарафдори эканлигини аниқ-равшан айтди. Бундай қарорга келиш осон бўлгани йўқ, чунки бу ижтимоий онгдаги, ижтимоий амалиётдаги чинакам инқилоб демакдир. Ҳаёт мавжуд хавфсирашни тасдиқлади. Матбуотдаги мунозаралар, партия органларига, жумладан КПСС Марказий Комитетига келаётган хатлар, партия йиғилишларидаги баҳслар шундан далолат бериб турибдики, иқтисодиётнинг бозор муносабатларига ўтишининг ўзи сира бир хил қабул қилинаётгани йўқ, ҳадиксирашлар бор, бундай муносабатлар баъзан батамом рад этилмоқда.

Бундан ташқари, одамлар кўнглида ана шундай ўтиш билан боғлиқ сиёсий, ижтимоий-иқтисодий, аҳлоқ-одобга дахлдор кўпгина саволлар пайдо бўлмоқда. Бу саволларга аниқ-равшан жавоб берилиши керак ва бундай жавобни бериш керак. Бунинг устига, кўп кишилар бозор муносабатларига ўтишни капитализмнинг қайтадан тикланиши ҳамда социалистик тартиблар ва кафолатларнинг бекор қилиниши, деб тушунмоқдалар.

Равшанки, Марказий Комитет Пленумида СССР Олий Кенгашининг сессиясида кўриб чиқилган бозорга ўтиш дастури вариантларини яна қайтадан муҳокама қилиш ҳақида сўз бораётгани йўқ. Пленумда иқтисодни барқарорлаштириш ва бозор муносабатларига ўтиш юзасидан амалий ишда партия ташкилотларининг, барча коммунистларнинг ўрни ва вазифаларини белгилаб олиш, давр талабларига кўра, мамлакатнинг ҳозирга сиёсий ва ижтимоий-иқтисодий аҳволидан келиб чиқадиган ҳаракат дастурини белгилаб олиш лозим бўлади. Равшанки, бу ўринда гап ким эртага ва индинга нима қилиши ҳақида бораётгани йўқ, асосий масала бошқачароқ, яъни бугун Пленумда партия ташкилотлари ўзларининг конкрет амалий ишларида риоя этишлари лозим бўлган мавқеини белгилаб олишдадир.

Шундай қилиб ҳозирги куннинг биринчи навбатдаги вазифаси сифатида иқтисодиётни барқарорлаштириш тўғрисида гапириб ўтайлик.

Гарчи танглик ҳодисаларининг асосий сабаби хўжалик юритишнинг самарасиз, яроқсиз бўлиб қолган системасининг қусурларида бўлса ҳам, оғир иқтисодий аҳволни фақат шу қусурлар билангина изоҳлаб бўлмайди. Сўнгги вақтларда йўл қўйилган жиддий хатолар ҳам бунга сабаб бўлди.

Аслида жуда қисқа муддат ичида бошқарувнинг илгариги системаси бузиб ташланди, аммо янги иқтисодий омилларни жорий этиш, бозор муносабатларига бевосита ўтиш йўл қўйиб бўлмайдиган тарзда чўзилиб кетди. Баҳслар, гап-сўзларга берилиб кетиб, ўзгаришларни кутиб, ишни унутиб қўйдик. Вазирликлар иш сифатини жуда пасайтириб юбордилар, оқибатда тармоқ бошқаруви барбод бўлди, мувозанат бузилди. Бозор йўқ, унинг ёмон хислати бўлган бебошлик эса аён кўриниб турибди. Сир эмаски, иқтисодий дастурлар бўлмаган бир шароитда хўжалигимизнинг кўпгина «устунлари» партия интизомига суянган эди. Энди вазият ўзгарди. Партия комитетлари бевосита хўжалик вазифаларини бажаришдан ўзларини тиймоқдалар, ўзгаришларнинг мантиқи ҳам ана шундадир.

Ўтиш даврида асосий оғирлик сақланиб қолган тармоқ бошқаруви органлари ва кенгашлар зиммасига тушиши лозим эди. Лекин улар ҳозирча хўжаликка ва ижтимоий соҳага раҳбарликда ўзларига муносиб ўринни топа олганлари йўқ.

Бир гуруҳ корхоналарнинг иккинчи гуруҳ корхоналари олдидаги шартнома мажбуриятларини бажармаётганлиги, иш вақти йўқотилишининг кўпайиб бораётганлиги (шу йилнинг саккиз ойи мобайнидагина иш ташлашлар туфайли 10 миллион киши—кун зое кетди), бир қанча ишлаб чиқаришларнинг, шу жумладан, айтганча, дори-дармон ишлаб чиқарадиган корхоналар ёпилиб, уларнинг ўрни ҳеч нима билан қопланмаётганлиги, миллатлараро можаролар, хориждан хом ашё олишнинг кескин камайиши ишлаб чиқариш ҳажмларининг қисқаришига олиб келди. Тўққиз ой мобайнида умуман мамлакатда саноат маҳсулоти тайёрлаш 0,9 фоиз камайди. Шу жумладан, Озарбайжонда 9,1 фоиз, Арманистонда 7,2 фоиз, Литвада 4,1 фоиз, Эстонияда 2 фоиз, Латвияда 1,3 фоиз камайди.

Пул-кредит соҳасидаги тўла тартибсизлик оғриқли таъсир этмоқда. Муомала соҳасида нақд ва нақд бўлмаган пулларнинг тўлиб-тошиб кетганлиги пул системасини бузди, сўмнинг харид қобилиятини тушириб юборди. Ҳукумат ўтган йилнинг охирида қабул қилган молиявий соғломлаштириш режаси самарасиз бўлиб чиқди.

Ўртоқлар! Ҳеч қандай иқтисодиёт — на бозор иқтисодиёти, на маъмурий-буйруқбозлик иқтисодиёти — муомаладаги пулнинг бетўхтов кўпайиб бориши шароитида фаолият кўрсата олмайди. Агар ички бозорнинг ҳеч нарса билан таъминланмаган пул билан тўлиб-тошиб кетиши тўхтатилмаса, янги иқтисодиётни бунёд этишнинг воситаси сифатида бозор муносабатларига ўтиш асоссиз бўлиб қолади ва бу фақат ижтимоий ларзаларгагина олиб келиши мумкин.

Йиллик эмиссия плани 10 миллиард сўм эди. Аслида эса тўққиз ой мобайнида пул эмиссияси 19,3 миллиард сўмга етди. Бу 1981—1985 йиллардаги жами эмиссиядан кўпроқдир. Муомалага миллиардлаб сўм пул чиқарилиши бошқа сабаблар билан бир қаторда эҳтиёжнинг ниҳоятда ошиб кетишига олиб келади, бозорлардаги нархлар кўтарилиб кетади, тақчиллик юзага келади. Моллар паспорт ва шахсий гувоҳномалар асосида сотилади, оқибатда эса чайқовчилар тобора кўпаяди. Кейинги йилларда иш ҳақи ва пенсияларнинг озгина оширилганлиги ҳам шу таҳлитда чиппакка чиқди.

Шу қадар катта пул эмиссияси объектив тарзда тақозо этилганмиди? Жавоб битта — йўқ. Ўзингиз мулоҳаза юритиб кўринг. Ўтган ярим йилда, яъни эмиссия 9,7 миллиард сўмга етганида, фақат кооператорларнинг ўзигагина банклар шу кооператорлардан олиниб, ҳисоб дафтарчасига ўтказилганидан 12 миллиард сўм кўп нақд пул бердилар. Бу икки миқдор ўртасидаги алоқа бевосита бўлмаса ҳам лекин бор ва бу алоқа жуда мустаҳкамдир. Нега энди ҳеч ким бу жумбоқ билан қизиқмади? Нега энди пул биринчи талабнинг ўзи биланоқ бериб юборилмоқда? Бу эса мамлакатда шусиз ҳам мураккаб бўлиб турган вазиятни янада чигаллаштирмоқда. Украинада эса бир йил муқаддам бу масалага қизиққан эдилар, бунинг натижасида ушбу жумҳуриятдаги эмиссия ҳозир Иттифоқдагига нисбатан олти-етти баравар камдир.

Жумҳурият органлари ва маҳаллий органлар бу оғир аҳволдан ўзлари якка-якка чиқишга уриниб, кўп ҳолларда янгича маъмуриятчилик йўлини тутмоқдалар, бу эса хўжаликдаги тартибсизликни кучайтирмоқда. Оқибатда давлат интизоми даражаси пасаймоқда. Мисол тариқасида тамаки муаммосини, нон сотишда узилишлар бўлаётганини, миллионлаб одамларнинг кундалик эҳтиёжларини қондиришдаги бошқа камчиликларни олайлик. Ана шу ва шунга ўхшаш тақчилликлар замирида бирор-бир жиддий объектив сабаблар йўқ, бундай аҳвол кечириб бўлмайдиган масъулиятсизлик, уқувсизлик, марказий ва маҳаллий органларнинг қўпол хатолари натижасида юзага келди.

Сўнгги вақтда халқ хўжалиги ишига айрим сиёсий кучларнинг бузғунчилик позицияси салбий таъсир этмоқда. Уларнинг айримлари, сира яшириб ўтирмай, «қанчалик ёмон бўлса, шунчалик яхши» деган қоида асосида иш тутиб, одамларнинг иқтисодий вазиятдан норозилиги тўлқинида ўзларининг сиёсий нафсониятларини қондиришдан умид қилмоқдалар. Сира кечиктириб бўлмайдиган ҳаракатлар ва юқоридан қуйигача бошқарув структураларини дарҳол оптималлаштириш зарур. Шу муносабат билан СССР Олий Советининг «Мамлакат иқтисодий ва ижтимоий сиёсий турмушини барқарорлаштириш тадбирлари, Президентга қўшимча ваколатлар бериш ҳақидаги» қарори мутлақо ўринлидир. Давлат ҳокимиятини мустаҳкамлаш, интизом ва ҳуқуқ-тартиботни юксалтиришга қаратилган ушбу тадбирни Марказий Комитет Сиёсий бюроси мамлакат турмушини таъминлаш, жумладан бозор иқтисодиёти сари ҳаракат қилишнинг зарур шарти деб билади.

Бизнингча, бутун партия Президентга, СССР Олий Кенгашига, жумҳуриятлар ва жойлардаги ҳокимият органларига уларнинг жамиятни танг аҳволдан чиқариш йўлида сарфлаётган куч-ғайратларига ҳар жиҳатдан мадад бериши керак.

Ўртоқлар! Шу куннинг асосий вазифаси — истеъмол бозорини нормал изга солишдан, аҳолининг даромади ва харажатларини мувозанатлаштиришдан иборатдир, бунинг учун эса, аввало, бозордаги молларни, бундай молларни ишлаб чиқаришни кўпайтириш керак. КПСС Марказий Комитетига келаётган хатлар шундан далолат бериб турибдики, моддий-техника таъминотининг кескин ёмонлашуви, шу жумладан хориждан хом ашё ва бутловчи буюмларни етказиб бериш қисқариши оқибатида шу яқин орада енгил саноат корхоналари ва халқ истеъмол моллари ишлаб чиқараётган бошқа тармоқларнинг корхоналари оғир аҳволга тушиб қолишлари мумкин. Бунга йўл қўйиб бўлмайди. Ҳозирги вақтда таркиб топган хўжалик алоқаларини сақлаб қолиш ва хўжалик шартномаларини ижро этиш, моддий-техника таъминотини йўлга қўйиш биринчи галдаги вазифа бўлиб қолмоқда. Барча коммунистлар қаерда ишлашларидан қатъий назар бу борада қатъий ҳаракат қилишлари лозим.

Сир эмас, истеъмол бозоридаги аҳвол васвасали талаб, ҳар хил миш-мишлар ва ҳатто яқин орада очарчилик бўлади, деган овозалар сабабли яна ҳам мушкуллашмоқда. Шу боисдан ҳам одамлар, яқин орада ҳолимиз не кечади деб сўраётганликлари табиийдир.

Бутун масъулиятни зиммага олиб айтиш мумкинки, бундай гап-сўзлар асоссиздир. Асосий экинлардан етиштирилган ҳосил ўтган йиллардагига нисбатан кўпдир. Об-ҳавонинг барча мураккабликларига қарамай

(Давоми учинчи бетда).

В. А. ИВАШКО МАЪРУЗАСИ

(Давоми. Боши иккинчи бетда).

шаҳарлар аҳлини чорвачилик маҳсулотлари, картошка ва сабзавот билан таъминлашдаги аҳволни ўнглаб олиш мумкин ва лозим.

Аҳолининг пул даромадлари ва харажатларини мувозанатлаштириш учун бозорни халқ истеъмолининг анъанавий моллари билан тўлдириш билан бир қаторда шу яқин орада жамғарилган пул маблағларини сарфлашнинг янги фойдали соҳалари ҳам таклиф этилиши керак. Омонат пулларига фоиз ставкаларини ошириш тўғрисидаги масалани ҳал этишни ҳам пайсалга солмаслик керак.

Бозор муносабатларига ўтишнинг аниқ йўллари ва босқичлари тўғрисида фикрлар нечоғлик хилма-хил бўлмасин, қаттиққўллик билан ўтказиладиган кредит-молия сиёсатисиз бақувват ва залворли сўмсиз халқ хўжалигининг рисоладагидек ишлаши, жумладан бозорни барқарорлаштириш мумкин эмаслигини тушунишда якдиллик сезилиб турибди.

Ҳозирги бюджет камомадини бартараф этиш юзасидан фавқулодда тадбирлар, муомаладаги пулни чеклаш тўғрисидаги таклифни қўллаб-қувватлаш зарур, деб ҳисоблайман. Буларни амалга оширишга дарҳол киришиш зарур бўлур эди.

Пул даромадларини тартибга солиш масалаларига алоҳида эътибор бериш лозим. Бу ўринда гап мазкур даромадларни тўхтатиб қўйиш ҳақида бораётгани йўқ, пулнинг қадрсизланиш шароитида бундай қилиш аҳоли турмуш даражасининг пасайишига олиб келган бўлур эди. Аммо рисоладаги иқтисодий тараққиёт талабларига таяниб, даромадларнинг ўсишини барча соҳаларда — давлат, кооперация, шахсий соҳадаги ишлаб чиқариш натижалари билан мустаҳкам боғлиқлигини таъминлаш зарур. Янги хўжалик дастурида ана шундай алоқа усуллари топилиши даркор. Барқарорлаштириш босқичи кўпгина мамлакатларда иқтисодиётнинг давлат назоратидан анча холи қилиб қўйилиши ўзини оқлаганлиги учун ана шундай йўлни тутиш, ишлаб чиқаришни монополиядан холи қилиш, бозор инфраструктурасини яратиш, халқ хўжалиги структурасини қайта қуриш борасида фаол ҳаракатларни ҳам қамраб олиши зарур. Буларнинг ҳаммаси бозор иқтисодиётининг бош мазмунини ташкил этадиган рақобат, эркин нарх белгилаш дастурларини ишга солишга ёрдам беради.

Иқтисодий аҳволни барқарорлаштириш учун мамлакатнинг 1991 йилга мўлжалланган режаси ва бюджетининг аҳамиятини қайд этиш ўринлидир. Айни вақтда режа лойиҳасини тузиш жараёни ташвиш уйғотмоқда. Умуман саноатда октябрь ойининг бошига қадар фақат 35 фоиз шартнома тузилди. Ҳолбуки, ўтган йилнинг шу даврида 70 фоиз шартнома тузилган эди. Хўжалик алоқаларини барқарорлаштиришни назарда тутадиган ҳамда иқтисодиётда шартномавий улгуржи нархларни кенг кўламда қўлланишга йўл очадиган президент фармонларининг қабул қилиниши билан шартномалар тузиш йўлидаги ғовлар олиб ташланди. Коммунистлар ана шу жараёнга ҳар жиҳатдан ёрдам беришлари, идоравий бош-бошдоқлик, маҳаллийчилик, гуруҳ манфаатларининг сохта талқин қилишга уюшқоқлик, ишчанлик ва бутун жамиятимиз олдидаги масъулиятни қарама-қарши қилиб қўйишлари керак. Ижтимоий-сиёсий вазият барқарорлаштирилсагина мамлакатдаги иқтисодий вазиятни яхшилик томон ўзгартириш мумкин. Ҳозирги даврни холисона таҳлил этиш шундан далолат бериб турибдики, ҳозирги вақтда имкони бўлган яккаю ягона сиёсат — бу тинчлик ва фуқароларнинг тотувлиги, қайта қуришга бел боғлаган барча демократик кучларнинг ҳамкорлиги сиёсатидир. Тоқатсизлик ва сиёсатдаги тоқатсизлик эса шусиз ҳам хавфли поғонага кўтарилган жамиятдаги қарама-қаршиликни кескинлаштиради, холос. Партия ташкилотлари бузғунчи, экстремист унсурларга қарши қатъий кураш олиб боришлари ва айни вақтда ҳақиқатан ҳам ишнинг ҳозирги аҳволидан ташвишга тушаётган ва халқ манфаатларига хизмат қилишни истаётган партиялар ва жамоат ҳаракатлари билан мустаҳкам алоқада ишни йўлга қўйишлари лозим.

Ўртоқлар! Бозор муносабатларига кенг майдон очиб бериш заруратини кимнингдир субъектив истаги тақозо этаётгани йўқ. Ўтмишдаги ва ҳозирги кундаги тараққиётимизнинг объектив бориши шуни талаб этмоқда. Ушбу тараққиёт мулкни ялписига давлат ихтиёрига олишга асосланган буйруқбозлик-фармойиш бериш муносабатлари системасининг ноқобиллигидан далолатдир, шу ҳақда бу ерда Михаил Сергеевич Горбачев ўз нутқида айтиб ўтди. Ушбу системани социализмга баробарлаштириш жуда қўпол назарий ва амалий хато бўлди, бу эса фақат иқтисодиётдагина эмас, балки умуман ижтимоий-сиёсий ҳаётда илдиз отган бузилишларга олиб келди. Шу боисдан ҳам бугун таклиф этилаётган бозор иқтисодиётини бунёд этиш йўли мамлакат бошига ёпирилган тангликдан чиқишга замонасозлик қилиб уриниш бўлмай, кўп йиллардан буён изланиш ва фикр-мулоҳаза қилишнинг, Ватанимиз ва жаҳон тажрибасини таҳлил этишнинг азият чекиб топилган якунидир.

Иқтисодиётни қатъият билан бозор ўзанига солмасдан туриб, бизнинг мамлакатимиз у ҳозир бошидан кечираётган қийинчиликларни эътиборга олмаганимизда ҳам, саноат жиҳатдан ривожланган давлатлардан тобора орқада қолиб кетаверади, жаҳон цивилизациясининг «чекка ўлкаси»га айланишга маҳкум бўлади.

Аммо бозор иқтисодиётига ўтиш кўп ҳолларда социализмнинг ижтимоий зафарларидан воз кечиш ва капитализмга, мулкдорлар синфи, бечораҳолларга қарама-қарши турадиган эксплуатация жамиятига қайтиш деб талқин қилинмоқда.

Бор овоз билан яна бир карра шуни айтиш зарур бўлиб қолди чоғи: партия социализм идеалларидан воз кечмаяпти, лекин партия социализм деганда қашшоқликдаги тенгликни, ижтимоий қарамликни, иқтисодий ҳаётни ва умуман ижтимоий ҳаётни қаттиққўллик билан маъмурий йўсинда чеклаб қўйишни тушунмайди. Бизнинг тушунишимизча, социализм — ижтимоий тараққиётнинг мақсади инсон бўлган жамиятдир, мазкур жамиятда мулкчилик ва хўжалик юритишнинг хилма-хил шакллари негизида меҳнаткашларнинг ишлаб чиқариш соҳибларига айланиши таъминланади, юқори унум билан меҳнат қилиш обдон рағбатлантирилади, ижтимоий адолат ва меҳнаткашларнинг ижтимоий ҳимоя этилишига кафолат берилади. КПСС XXVIII съезди худди ана шундай жамиятни барпо этиш учун восита сифатида бозорга ўтишни танлаб олди.

Бозор иқтисодиётни давлат ихтиёридан анча холи қилишни талаб этади. Давлат ихтиёридан холи қилишнинг асосий шаклларидан бири — акционерлик жамиятларидир, ушбу жамиятларда акцияларнинг анчагина қисми меҳнаткашлар қўлидадир. Маълум сабабларга кўра бу асосан йирик корхоналарга дахлдор бўлади. Кўпгина ўртача ва чоғроқ корхоналарни меҳнат жамоаларининг ўзлари сотиб олишлари мумкин. Ва мазкур корхоналар коллектив мулкига айланади. Кооператив мулки ва жамоат ташкилотларининг мулки янада равнақ топади. Ва ниҳоят ишлаб чиқариш воситаларига фуқароларнинг эгалик қилишига муайян ҳажмларда йўл қўйилади.

Янги иқтисодий муносабатларга ўтишни тиқиштириш йўли билан эмас, балки ўз ихтиёри билан танлаб олиб амалга ошириш керак. Мулкчиликнинг у ёки бу шаклини оммалаштириш худди ана шу тармоқда ёки ишлаб чиқариш соҳасида унинг мақсадга мувофиқлиги, самарадорлиги билан асосланиши керак.

Аграр соҳада бозор муносабатларини ривожлантиришдаги сиёсий йўл, чамамда ер, мулкчилик, ижара тўғрисидаги қонунлар негизида қишлоқдаги ишлаб чиқариш муносабатларини тубдан қайта қуришдан иборат бўлиши керак. Бу ўринда гап йирик ижтимоий ишлаб чиқаришдан воз кечиш колхоз ва совхозларни фармойиш бериб тарқатиб юборишдан иборат эмас (қизиққон айрим кимсалар шунга даъват этмоқдалар, қишлоқдаги кўпчилик меҳнаткашлар эса ўринли тарзда бундан хавфсирамоқдалар).

Колхозлар, совхозлар, деҳқон хўжаликлари ва шахсий хўжаликларга, уларнинг кооперативлари ва уюшмаларига тенг иқтисодий шароитлар яратиб бериш лозим. Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, турли жумҳуриятлардаги деҳқонлар бир-биридан обдон фарқ қиладиган ижтимоий-иқтисодий, тарихий, психологик ва маиший шароитларда яшаб меҳнат қилмоқдалар, шу боисдан ҳам қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришини ташкил этишга табақалаштирилган маҳаллий ёндашув зарур. Ер ислоҳоти нечоғлик тез ва кўламли амалга оширилса, қишлоқдаги бозор иқтисодининг равнақи ҳам шу қадар самарали бўлади. Бу ҳозир қишлоқда хўжалик юритиш янги шаклларига ўтишнинг туб масаласидир. Бир қанча жумҳуриятларда ер кодексларини қабул қилиш жуда кечикиб кетди. Ер фонди ҳисоботи ўтказилмаган, экинзорларга кадастрга қараб баҳо берилмаган ва улар маҳаллий кенгашлар тасаррруфига ўтказилмаган, ҳолбуки ер ҳақидаги қонунда шулар назарда тутилган эди.

Партия комитетлари, халқ депутатлари кенгашларида ишлаётган коммунистлар оилавий фермалар, деҳқон хўжаликлари бунёд этиш йўлидаги барча хоҳиши бўлган фуқароларга боғдорчилик-сабзавотчилик участкалари бериш, томорқа хўжалигини ривожлантириш йўлидаги барча тўсиқларни олиб ташлашга фаолроқ киришишлари лозим. Ерга хусусий мулкчиликни жорий этиш тўғрисидаги масала пухта муҳокама қилишни талаб этади. Ерга мулкчиликни хусусийлаштириш юзага келтириши мумкин бўлган салбий ижтимоий-иқтисодий оқибатлар равшандир. Ер билан чайқовчилик қилиш, миллатлараро нифоқ ва бошқалар шулар жумласидандир. Буларнинг ҳаммаси жуда жиддий масалалардир. Шу боисдан ҳам ушбу муаммони ҳал этишни халқнинг ўзига, бутун халққа ҳавола этиш тўғрисидаги таклифни батамом қўллаб-қувватласа арзийди.

Зарар кўриши планда кўзда тутилган корхоналарнинг ҳоли не кечади. Бу жуда мураккаб муаммодир. Агар дотация бериш батамом ва дарҳол тўхтатиб қўйилса ёки унинг миқдори кескин қисқартирилса бунинг оқибатида корхоналар ялписига «синади» ва ялписига ишсизлик бошланади. Вазифа бюджетни ана шу азоб-уқубатдан қутқариш билан бир қаторда барча корхоналар, шу жумладан зарар кўриб ишлайдиган корхоналарни, барча колхозлар ва совхозларни бозор шароитига, рақобат шароитига қўйишдир. Дастлабки кезларда буларга қандайдир ёрдам кўрсатилиши керак, лекин бу ёрдам бошқача шароитларда, махсус барқарорлаштирувчи фондлар, субсидиялар, имтиёзли қарзлар шаклидаги муваққат молиявий ёрдам шаклида, савдо-сотиқ банкларининг кредитлари кафолатлари йўсинида бўлиши даркор. Корхоналарни қайта тузиш, зарур жойларда раҳбариятни мустаҳкамлаш, хизматчилар сонини қисқартириш, қандайдир мулкларни сотиш, ихтисосликни ўзгартириш ва бошқалар талаб этилади.

Сира шубҳасиз шундай корхоналар ҳам бўладики, ишлаб чиқариш ихтисослигига кўра улар бундан буён ҳам давлат бюджетидан маблағ билан таъминланади. Бу ҳақда баралла айтишимиз керак. Буларнинг сони кўп бўлмайди, аммо шунга қарамасдан барча мамлакатларда шундай корхоналар ва ҳатто бутун-бутун тармоқлар борки, уларга давлат мадад бериб туради, чунки бу корхоналарни рентабеллик даражасига кўтариш бошқа тармоқларда ҳам нархнинг узлуксиз кўтарилишига олиб келади, бу эса пировардида сира самара бермайди.

Бозорнинг иқтисодий ва айниқса ижтимоий истиқболи ва имкониятларига баҳо берар эканмиз, эҳтиросларга сира берилмасдан, бозор оқибатларига ҳушёрлик билан тўла баҳо бериш муҳимдир. Жами иқтисодий, ижтимоий ва сиёсий оқибатларни жуда синчковлик билан ҳар жиҳатдан чамалаб кўриш, келажакка назар ташлай билиш, ҳар қандай ўтиш даври учун муқаррар бўлган зиённи ниҳоятда камайтириш, ҳар бир регион, жумҳурият ва умуман жамиятнинг тараққиёти хусусиятларини ҳисобга олиш лозим бўлади.

Аввало, бозор иқтисодиётига ўтишнинг дастлабки кезларида ишлаб чиқариш ҳажмининг қисқариши эҳтимолини ҳисобга олиш керак. Бозори касод бўлган маҳсулот ишлаб чиқариш тўхтатилади, жамият учун керак бўлган буюмларни ишлаб чиқариш учун ускуналарни қайтадан жиҳозлаш лозим бўлади. «А» гуруҳи тармоқларида ва саноат қурилишида ишлаб чиқаришнинг қисқариши кўпроқ бўлиши мумкин. Ишлаб чиқаришнинг кескин сусайиб кетишига йўл қўймаслик учун барча ишларни қилиш керак. Энг кам иқтисодий талофат кўришга ва энг кам ижтимоий чиқимлар бўлишига мўлжалланган ечимларни афзал кўриш лозим. Энг асосий вазифа шуки, ишни бугуннинг ўзидан бошламоқ даркор.

Маблағ ишлаб топиш учун ва уларни ўз ихтиёри билан сарфлаш учун катта имкониятга эга бўлган корхоналар бу маблағларни кундалик эҳтиёжларга ва аввало иш ҳақи ва истеъмолга сарфлайдилар, деган ҳавотирлик бор.

Ҳа, аслида ҳозир ҳам бир қанча ҳолларда шундай бўлмоқда. Бу эса номувозанатликни чигаллаштирмоқда, жамғармаларнинг ўсишига ҳалал бермоқда, ишлаб чиқаришни реконструкция қилишга, фан-техника тараққиётига тўсиқ бўляпти. Оқилона инвестиция, молия ва солиқ сиёсати бунга қарама-қарши туриши керак.

Бозорга ўтишнинг дастлабки босқичида ривожланган бозор ёрдамчи соҳаларини яратишга, бозор муносабатлари шароитида хўжалик юритиш учун зарур билим, ўқув ва тажрибага эга бўлган юқори малакали мутахассислар тайёрлашга катта эътибор бериш лозим бўлади.

Психологик омилни ҳам назарда тутиш муҳимдир. Узоқ давр мобайнида шахснинг фаоллиги бўғиб келинганлиги оқибатида одамларнинг анча кенг доирадаги шундай гуруҳи вояга етдики, булар бозор иқтисодиёти шароитида шижоат билан иш тутишга, ўзининг бутун куч-ғайратини сарфлаб, ишлашга руҳий жиҳатдан тайёр эмас. Жамиятда тўпланиб қолган ана шундай қийинчиликларни амалда бартараф этиш партия ташкилотларининг энг муҳим вазифасидир.

Ўртоқлар! КПСС учун энг муҳим, энг асосий масала — бу бозор иқтисодиётига ўтишнинг ижтимоий оқибати тўғрисидаги масаладир.

Совет кишилари бозор муносабатларига ўтиш фаровонлик ва турмуш тарзига қандай таъсир қилади, аҳолининг турли табақалари учун бозорга ўтиш турмуш даражасининг пасайиб кетишига олиб келмайдими, деб ташвишланмоқдалар, Марказий Комитет совет кишиларининг бу ташвишларига қўшилади.

Бозор иқтисодиёти шунчаки мақсад эмас, балки халқ турмушини яхшилашнинг, тўпланиб қолган ўткир ижтимоий муаммоларни ҳал қилишнинг воситасидир. Биз, коммунистлар учун бозорга ўтиш билан боғлиқ ҳар қандай лойиҳаларни баҳолашда асосий мезон ана шундан иборат бўлиши керак. Партия аҳолининг турмуш даражасини ошириш ижтимоий дастурларини йиғиштириб қўйишга, меҳнаткашларнинг ҳаётий манфаатларига ҳужум қилишга уринишларга бефарқ қараб тура олмайди ва бундай уринишларга қарши курашаверади.

Бозор меҳнат билан қўшган шахсий ҳиссаси ҳисобига фаровонликни ошириш учун ишончли ва тенг имкониятлар бериши мумкин, у ташаббускорлик ва омилкорликни рағбатлантиради. Айни пайтда ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилиш давлат системаси одамларнинг манфаатини муҳофаза қилиши лозимки, бундай системани кўп жиҳатдан қайтадан барпо этиш керак бўлади. Биз одамларнинг меҳнат ҳуқуқларини амалга оширишга ўз ёндашувларимизни белгилаб олишимиз керак. Меҳнат қилиш ҳуқуқи муқаддас ҳуқуқдир. Бироқ бозор иқтисодиёти шароитида сунъий равишда, маъмурий чоралар билан аҳолининг иш билан тўла банд бўлишини сақлаб бўлмаслигини кўрмаслик мумкин эмас. Инсоннинг меҳнатга ўз муносабати учун масъулияти, иш жойининг қадрқиммати ортади. Лекин коммунистлар ишсизлик хавфи қаршисида лоқайд позицияда тура олмайдилар. КПСС ишсизликнинг олдини олишнинг ягона давлат системасини барпо этиш тарафдоридир, бундай система ходимларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва ишга жойлаштиришни, вақтинча иш билан банд бўлмаган кишиларни моддий жиҳатдан таъминлашни кўзда тутиши керак.

Бозор иқтисодиётига ўтиш чоғида энди ёки ҳали тўла куч билан меҳнат қила олмайдиган кишиларни: пенсионерларни, ногиронларни, талабаларни, кўп болали оилаларни, аҳолининг камбағал табақаларини ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилиш юзасидан партиянинг амалий ҳаракатлари бағоят катта аҳамиятга эга бўлади. Биз аҳолининг ана шу гуруҳларига ёрдам беришга доир аниқ-равшан тадбирлар амалга оширилишига бутун чоралар билан эришишимиз шарт, бироқ бу қарамлиликни рағбатлантирмаслиги лозим. Бозорга ўтиш совет кишиларининг билим олиш, саломатлигини муҳофаза қилиш, дам олиш, уй-жойли бўлиш, қариганда ва касалликка чалинганда моддий таъминланиш ҳуқуқи каби энг муҳим ижтимоий ҳуқуқлари камситилишига олиб бормаслиги керак.

Бозор иқтисодиёти шароитида ана шу муаммоларни ҳал этишга ёндашув муайян даражада ўзгаради, бироқ мазкур ҳуқуқларни амалга ошириш кафолатлари фақат сақланиб қолмай, балки кўпайтирилиши керак. Бозорга ўтиш чоғида маданиятни, бутун маънавий турмушни ёппасига тижоратлаштиришга қарши туришни ўзимизнинг бевосита бурчимиз деб биламиз. Шу сабабли коммунистлар маданият, соғлиқни сақлаш ва маорифни давлат йўли билан қўллаб-қувватлаш ва пул билан таъминлаш сиёсатини ишлаб чиқишда ва амалга оширишда фаол иштирок этишлари керак.

Деҳқонларни ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилиш тадбирларининг ўзига хос жиҳатлари бор. Улар шаҳарликларга қиёслаганда ўзларининг тенг эмасликлари ҳақидаги масалани адолатли равишда ўртага қўймоқдалар. Ҳақиқатан ҳам турмушнинг ижтимоий-маиший шароитлари жиҳатидан қишлоқ шаҳардан анча орқада қолмоқда. Шубҳасиз, бозор иқтисодиёти шароитида уй-жой, йўллар қуриш, газлаштириш, электрлаштириш, сув билан таъминлаш, соғлиқни сақлаш ва маориф каби тармоқ дастурлари давлатнинг фаол мадади билан амалга оширилиши лозим.

Чакана нархлар тўғрисидаги масала аҳолида энг катта ташвиш уйғотмоқда. Бозор иқтисодиётига ўтиш чоғида чакана нархлар қандай ўзгаради? Товарларнинг қайси гуруҳлари, чакана нархи қанча оширилади? Айниқса камбағал табақалар учун пулнинг қадрсизланишидан ҳимоя чоралари кўриладими?

Ана шу саволларнинг ҳаммасига рўй-рост жавоб қилиш керак. Бозорга ўтиш чоғида чакана нархларнинг ўртача даражаси ортиши равшан. Айтмоқчи, биз ҳали бозорга ўтганимиз йўқ, кўпгина молларнинг нархи эса ҳозироқ кескин ошиб кетди.

Шу нарса ҳам равшанки, ҳозирги пайтда айниқса кундалик зарур моллар хусусида нархларни давлат йўли билан тартибга солиш чоралари, пулнинг қадрсизланишидан ҳимоя қилувчи, биринчи навбатда аҳолининг камбағал гуруҳларини ҳимоя қилувчи бошқа чоралар ҳам зарур.

Пленум қатнашчилари бу ғоят муҳим масала хусусида ўз фикрларини айтадилар ва аниқ-равшан таклифлар киритадилар, деб ўйлаймиз.

КПСС учун меҳнаткашларнинг кенг оммасини фаол иқтисодий ҳаётга, хўжаликни бошқаришга жалб этиш, уларни ҳам мулк эгасига, ҳам манфаатдор меҳнатчига айлантириш бозор муносабатларини ривожлантиришнинг пировард мақсади бўлишига асосланиш табиийдир. Фақат шугина жамиятнинг социалистик йўл доирасида тараққий этишининг базаси, таянчи ва кафолати бўла олади.

Бозорга ўтиш фақат «яширин иқтисодиёт» корчалонлари учун фойдалидир деган гаплар айтилмоқда. Шу муносабат билан гўё партия «бозор фалсафаси»ни ҳимоя қилиб, ўз сиёсий қиёфасини йўқотиб қўймоқда, дейишмоқда. Бу фикрга қўшилиб бўлмайди. Коммунистлар олғирлик ва юлғичликнинг, соғлом бозорни чайқов бозори билан алмаштиришнинг мухолифи бўлиб келганлар ва шундай бўлиб қолмоқдалар.

Биз ҳуқуқий давлат иқтисодиётда ҳуқуқ-тартиботни қарор топтиришдан бошланади, деб ҳисоблаймиз. Партия, барча коммунистлар жипслашиб, чайқов бозорига, яширинча бойлик орттиришга очиқ тус беришга ҳар қандай уринишга қарши, хўжалик юритишнинг янги шакллари даврида талончилар ва олғирлар ўғирлаган бойликларини «ювиб тозалаб» олишларига қарши қатъий кураш олиб боришлари керак.

Ўртоқлар! Бозорга ўтиш Иттифоқ доирасида жумҳуриятларнинг ўзаро муносабатлари масалаларини янгича қилиб қўймоқда. Агар ҳақиқатга ҳалоллик билан назар ташлайдиган бўлсак, шуни тан олиш кераккки, ҳозир олдинги кўринишдаги иттифоқ ҳам, янги кўринишдаги иттифоқ ҳам йўқ. Умри тугаган давлат тузилмасига, аслида унитар тузилмага ачинмаслик керак. Партия XXVIII съезди қарорларида қайд этилганидек, мустақил давлатларнинг янги федерациясини барпо этиш сари олға томон ҳаракат қилиш лозим. Марказ ихтиёрий равишда бирлашган жумҳуриятлар бахамжиҳат ҳаракатларининг зарур шарти бўлиб хизмат қиладиган Иттифоқнинг янги ички муносабатларига мумкин қадар тезроқ аниқ тус бериши керак.

Жумҳуриятларнинг иқтисодий иттифоқини, ўзаро манфаатли бозор муносабатларини кенг авж олдириш учун ягона иқтисодий бозорни шакллантириш янги Иттифоқ шартномаси йўлида муҳим қадам бўлиши керак. Бозор шароитида давлатнинг маъмурий қудрати эмас, балки бозордаги бош субъектнинг, мустақил товар ишлаб чиқарувчи сифатида корхонанинг иқтисодий ҳокимияти Иттифоқни иқтисодий жиҳатдан боғлаб турадиган куч бўлиб, бу куч халқ хўжалигининг бошқа бўғинлари билан иқтисодий манфаатларнинг жонли ришталари орқали ҳар қандай маъмурий ришталардан кўра мустаҳкамроқ боғлиқдир. Худди шундай иқтисодий алоқалар суверен жумҳуриятлар иттифоқининг мустаҳкам таянчи бўлиб хизмат қилиши мумкин. Бозор сифат жиҳатидан янги Иттифоқнинг иқтисодий негизи сифатида марказий идораларнинг якка ҳокимлигига чек қўйишга имкон беради, жумҳуриятлараро номақбул меҳнат тақсимотидаги бузилишларни аста-секин тўғрилайди. Корхоналар ва ташкилотлар даражасидаги интеграция жараёнлари жумҳуриятлар билан ҳудудлар ўртасида шубҳалардан холи бўлган тенг ҳуқуқли, ўзаро манфаатли муносабатларнинг вужудга келишига ва мустаҳкамланишига самарали кўмаклашади.

Жумҳуриятлар ўртасидаги марказнинг иштироки ва таъсирини истисно қилувчи музокаралар жараёнининг «горизонтал модели» деб аталган моделнинг амалга оширилиши натижасида аслида барча умумиттифоқ тузилмалари тугатилиши мумкинлиги ва бунинг сиёсий оқибатларига батафсил тўхталиб ўтирмайман. Шу нарса равшанки, бундай моделнинг амалга оширилиши суверен давлат сифатида ССР Иттифоқининг, халқаро ҳуқуқ субъектининг тугашини билдиради, бу эса фақат Иттифоқ учун эмас, шу билан бирга федерациянинг ҳар бир алоҳида субъекти учун тегишли оқибатларга олиб келади.

Шу ўринда КПСС Марказий Комитетининг Сиёсий бюроси марказнинг иқтисодий ролини қандай тасаввур этаётгани ҳақида айтиб ўтмоқчиман. Ягона иқтисодий майдон табиий равишда умумий пул системаси бўлишини, умумиттифоқ бозорини ҳимоя қилиш учун ягона божхизматини ташкил этишни, хом ашёнинг энг муҳим турлари ва бошқа моллар нархини келишиб олишни тақозо этади. Иқтисодий марказ бўлмаса Иттифоқнинг мудофаа қобилиятини сақлаб туриш ва давлат хавфсизлигини таъминлаш учун иқтисодий шароит яратиш тўғрисида, хом ашё базасини ривожлантириш учун федерал фондларни шакллантириш ҳамда иқтисодий Иттифоқнинг барча аъзолари манфаатларини кўзлаб, ягона илмий-техникавий ва экология сиёсатини ўтказиш тўғрисида гап бўлиши мумкин эмас. Шугина эмас, яна умумиттифоқ валюта фондини шакллантириш ва ундан фойдаланиш, ССР Иттифоқининг халқаро ҳамжамият олдидаги мажбуриятларини бажариши зарурлигини таъкидлаб ўтаман. Ташқи иқтисодий сиёсатнинг стратегияси марказлаштирилган тартибда ишлаб чиқилмаса, ягона бозор умуман бўлиши мумкин эмас.

Афсуски, сўнгги вақтда ҳар бир жумҳурият (фақат жумҳуриятгина эмас) ўз маҳсулоти билан ташқи бозорга чиқиб, ўз иқтисодий аҳволини осонгина ўнглаб олиши хусусида хом хаёллар пайдо бўлди. Биласизларми, ҳозир бизда ҳаво бўшлиғини ўзиники деб эълон қилган районлар, денгиз соҳилида ўз иқтисодий зонасини эълон қилган аҳоли пунктлари бор. Буларнинг ҳаммаси, ўртоқлар, хавфли янглишишдир, жуда хавфли янглишишдир. Халқаро бозор — жуда нозик соҳа, ундаги талаб, эҳтиёжларни билмай туриб, бозорга бориш сўзсиз равишда ўзини катта нобудгарчиликларга маҳкум этиш демакдир, буни ҳозирнинг ўзидаёқ кўпгина фактлар тасдиқлаб турибди.

Иттифоқда янги иқтисодий муносабатларни йўлга қўйиш юзасидан зўр бериб, қатъият билан ва айни пайтда нозик иш олиб бориш керак. Бозор миллатлараро муносабатларни ўз-ўзидан тартибга солиб қўйишига умид боғлаш мумкин эмас. Аммо бозор муносабатлари халқлар ўртасидаги алоқаларни кенгайтиришга сўзсиз ёрдамлашишига ва шу билан миллатчиликдан иборат нафсониятни кўзлаш, иқтисодий жиҳатдан яккаланиш ва ажралиш сиёсатининг беҳуда гап эканлигини англаб олишда одамларга ёрдам беради. У ёки бу жумҳурият иттифоқдан қанча узоқлашса, тангликдан шунчалик муваффақият билан чиқади деган фикр чуқур янглишиш бўлиб, у боши берк кўчага олиб боради ва халқларимиз учун жуда қимматга тушиши мумкин.

Ўртоқлар! Партиямиз қайта қуришда ташаббусни қўлдан бермаган, ҳозирги пайтда назорат остидан чиқиб кетаётган ижтимоий жараёнларни зарур ўзанга йўналтириб юборган тақдирдагина мамлакатдаги вазиятни қисқа муддатда барқарорлаштириб, энг кам ижтимоий чиқим билан бозорга ўтиш мумкин бўлади.

Пленумимиздаги баҳслар, у қабул қиладиган қарорлар коммунистларга бозорга ўтиш шароитида ўз ишини партия аъзоларининг ҳозирги авлоди учун мутлақо янги асосларда қайта қуришга ёрдам бериши керак.

Биз ҳаммамиз одамларнинг кўп қисмидаги, аввало коммунистлардаги бозорга ўтиш истиқболи келтириб чиқарган жуда кўп янглишишларни, қўрқувни ва хавотирликни бартараф этишимиз лозим.

Биз, коммунистлар жамият биносини қандай пойдевор устига қайта қураётганлигимизни, унда қандай тарзда яшамоқчи эканлигимизни ўзимиз тушуниб олишимиз ва буни тушуниб етишда бошқаларга ёрдам беришимиз лозим. Гап янги иқтисодий тафаккурни тарбиялаш ҳақида, ижтимоий онгдаги чинакам инқилоб ҳақида бормоқда. Шунга мувофиқ равишда партия ўқуви ва мустақил ўқишнинг бутун системасини, партиядаги тадқиқот ишини, мафкуравий муассасалар ва оммавий ахборот воситалари фаолиятини дарҳол ана шу ишга қаратиш, партия ташкилотларини бозор иқтисодиёти шароитида ишлаш учун кадрларни кенг миқёсда қайта тайёрлашга йўналтириш талаб қилинади.

Партиямизнинг фақат мафкуравий ва тарғибот ишларидагина туб ўзгаришлар бўлиб қолмайди. Биз аслида Советларда, касаба уюшмаларида, меҳнат жамоаларида реал равишда вужудга келаётган кўп партиявийлик шароитида иш олиб бориш санъатини қайтадан эгаллашимиз зарур.

Реал ҳокимиятни давлат идораларига топшириш ташаббускори бўлиб чиқиб, биз уларга мадад беришимиз, Советлар, ҳукумат, бошқа ижроия идоралар билан яқиндан ҳамкорликда ишлашимиз шарт. Ҳар бир партия комитети аниқ шароитда ҳаракат қилар экан, бунда шериклик мулоқоти ва ҳамкорлик шаклларини танлаб олишда эркиндир. Қонун лойиҳаларини таклиф этиш ҳуқуқидан кенг фойдаланиш, зарур бўлган жойларда амалий оппозиция сифатида фаол рақобатчи бўлиш лозим.

Халқ депутатлари Советларидаги партия гуруҳлари ёки коммунистларнинг фракциялари бу бунёдкорлик ишига катта ҳисса қўшишлари мумкин. Ана шу гуруҳлар ўз вақтида тузилган жойларда улар оёққа мустаҳкам туриб олди, Советларнинг ишига, улар қабул қилаётган қарорларга ўз таъсирини ўтказмоқда. Ана шундай гуруҳларни тузишни навбатдаги кампанияга айлантирмай, уларни КПСС нинг жамиятдаги етакчи куч ва идора этувчи партия сифатидаги аҳволини таъминлашда шу куннинг асосий вазифаларидан бири деб қарамоқ керак. Парламент фаолияти билан шуғулланишга, кўп партиявийлик шароитида турли ижтимоий-сиёсий кучлар билан баҳс юритишга ва мулоқот олиб боришга қодир бўлган коммунистларнинг кадрлар резервини барпо этиш эҳтиёжи туғилмоқда.

Иқтисодий ислоҳотларнинг, бошқа барча ижтимоий ўзгартишларнинг тақдири кўп жиҳатдан меҳнат жамоаларида ҳал қилинади. Меҳнат жамоалари иқтисодиётнинг асосий бўғини, унинг барқарорлиги ва янгиланишининг кафолатчиси бўлиб қолаверадилар. Сўнгги вақтда меҳнат жамоаларини сиёсатдан холи қилиш, партия комитетларини корхоналардан ташқарига чиқариш масаласи хусусидаги баҳслар турли йўллар билан кучайтирилмоқда. Афсуски, бир қанча жойларда бундай баҳслар шошма-шошарлик билан қилинган ҳаракатга айланди ва партия комитетларининг фаолиятига тўсқинлик қила бошлади. Меҳнат жамоаларини сиёсатдан холи қилиш тарафдорлари кўп партиявийликнинг тан олинишини корхоналарда ҳеч қандай партия бўлмаслигини талаб қилади, акс ҳолда улар ишни олиб боришда маъмуриятга ҳалақит берадилар, деб баҳона кўрсатмоқдалар. Бундай мулоҳазаларнинг риёкорлиги тўғрисида гапирмаганда ҳам шуни айтиш мумкинки, фикрларнинг хилма-хиллиги ҳеч кимга ҳалақит бермайди. Аксинча, маъмурият ҳам, меҳнат жамоаси ҳам кўпгина дастурлар, ғоялар, таклифлар орасидан энг яхшиларини танлаб оладилар. Қайта қуриш ишларини олға силжитиш манфаатларини кўзлаб, меҳнат жамоаларида мустаҳкам жой олган бошланғич партия комитети каби тузилмани вайрон қилмаслик, балки унинг имкониятларидан мумкин қадар тўла фойдаланиш кераклигини энг оддий соғлом фикр ҳам айтиб турибди.

Ҳақиқатан ҳам, ҳозирги вақтда саноат, транспорт, алоқа ва қурилиш корхоналарида юз мингдан ортиқ бошланғич ташкилот, қишлоқ хўжалигида 40 мингдан ортиқ бошланғич ташкилот иш олиб бормоқда. Улар одамларнинг иқтисодий манфаатлари манбаларида турибди, янги иқтисодий муносабатларни шакллантириш жараёнларининг марказида турибди. Самарали меҳнатга олиб борадиган барча ташаббусларни оммавий равишда қўллаб-қувватлайдиган, омилкорликни ривожлантирадиган кучни шу ердан излаш керак.

КПСС Уставида бошланғич ташкилотларга берилган катта ҳуқуқлар уларнинг ҳар бири ўз сиёсий ҳаракатларида тўла мустақил бўлишига, ташаббускорлик устун бўлишига қаратилган. Партия ташкилотларининг хўжалик раҳбарлари билан муносабатларини соғломлаштиришга КПСС Уставидан маъмурият фаолиятини назорат қилиш ҳуқуқи чиқариб юборилганлиги ёрдам беради. Партия ташкилотлари шунга асосланишлари керакки, улар ўзлари билан маслаҳатлашмай қабул қилинган қарорлар учун жавобгар эмаслар, лекин улар ана шундай қарорларни танқид қилишга, уларнинг бекор қилинишини талаб қилишга, муқобил таклифлар киритишга ҳақлидирлар. Шугина эмас, улар меҳнаткашларнинг манфаатларини ҳимоя қилиб, агар инсон ҳуқуқлари ва социалистик қонунийлик бузилаётган бўлса, жамоа камситилаётган бўлса, одамларнинг меҳнат, турмуш ва дам олиш шароитлари ёмонлашиб бораётган бўлса, давлат ҳокимияти ва бошқарув органларига нисбатан оппозиция ролини бажаришлари шарт.

КПСС янги иқтисодий сиёсатни ўтказишда монополия даъво қилмайди. Бунда сиёсий қарама-қаршилик ва мухолифликка, бузғунчилик ҳаракатларига йўл қўймаслик муҳимроқдир. Шу сабабли биз самарали, инсонга ва унинг эҳтиёжларига қаратилган иқтисодиётни барпо этиш учун, гражданжамияти ва ҳуқуқий давлатни барпо этиш учун курашаётган касаба уюшмалари, партиялар, кучлар ва ҳаракатлар билан ҳамкорлик қилиш тарафдоримиз.

Биз тайёрга айёрлик кайфиятини ҳақли равишда танқид қиламиз, жойлардаги кўпгина партия ташкилотлари бундай кайфиятдан ҳали ҳам қутила олишмаяпти. Лекин бу камчиликларни кечириш, айниқса КПСС амалга ошираётган кенг миқёсли ишларни тўхтатиб қўйиш деган маънони асло англатмайди. Аксинча, бу ишни кучайтириш лозим.

Қуйидан қатъий эшитилаётган талабларга жавоб бериб, биз ҳозирги пленумда Марказий Комитетни ўзгартириш, уни буйруқ берувчи маъмурий-хўжалик органидан сиёсий ва ташкилий ишларнинг марказига, партиянинг коллектив фикрига, илмий жиҳатдан аниқ фаразлаш марказига айлантириш йўлидаги ҳаракатни нимадан бошлашни белгилаб олишимиз керак.

Пленум қатнашчиларига тарқатилган материалларда КПСС Марказий Комитети комиссиялари ва Марказий Комитет аппарати ишини ташкил этиш тўғрисидаги таклифлар бор. Ҳозир партия комитетлари худди шундай масалаларни ишлаб чиқмоқда ва ҳал қилмоқда. Бу жуда масъулиятли пайт. Партия структурасининг сайлаб қўйиладиган партия органларининг аҳиллик билан олиб борадиган ишларини коммунистлар билан бирлаштириши, партия сафларида ўртоқлик муҳитини тиклаши, партиявий ишда жамоатчилик асослари устунлигини таъминлаши лозим бўлган муҳим таркибий қисми барпо этилмоқда. Бунда партия аппарати сони кескин камаяди, унинг билимдонлик даражаси ортади. Партиянинг янгиланган кадрлар потенциалининг ярмидан кўпроғи сайлаб қўйиладиган ходимлардан иборат бўлади. Партия ходимларига ҳуружларни, ҳатто уларни бевосита таъқиб қилишларини кўзда тутиб, ана шуни таъкидлаб ўтиш муҳимдир. Коммунистларнинг иродасини ифодалаб шуни айтамизки, партия совет қонунларининг бутун кучидан фойдаланиб, ўзининг барча аъзоларини, шунингдек, партия ходимларини қатъий ҳимоя қилаверади.

Партия ташкилотларининг аҳволи ҳам партияни ташвишга солмоқда. Чунки жиддий вазифаларни ожиз кучлар билан ҳал қилиб бўлмайди. Сўнгги вақтда партиядан чиқиш ҳоллари кўпайди. 90-йилнинг биринчи ярмида 371 минг киши партия сафларини тарк этди, июль-август ойларидагина 311 минг киши партия сафидан чиқди.

Айтиш мумкинки, бу кескин бурилиш пайтида одамларнинг ўз сиёсий йўлларини ўзлари белгилаб олишлари натижасидир. Умуман партияда ўзини ўзи мусаффо қилишдек соғлом жараён давом этмоқда. Ижтимоий жиҳатдан пассив, тасодифан партияга кириб қолган кишилар ундан чиқиб кетаяпти. Лекин бошқа тусдаги одамлар ҳам бор — улар оғмачилардир. Ҳозирги вақтда партияга аъзо бўлиш ҳеч қандай наф келтирмаслигини, ундан чиқиш эса хавфли эмаслигини кўриб шошилинч равишда КПССдан чиқишаяпти, партия тарихини ва унинг идеалларини қоралаб, сиёсий сармоя орттиришаяпти.

Афсуски, партия билетини топширганлар орасида бундай мураккаб шароитда ўзини йўқотиб қўйган, ёки эътибордан четда қолиб кетган коммунистлар ҳам тез-тез учрамоқда. Бинобарин, ҳар жиҳатдан муносиб кишилар сафимиздан чиқиб кетмаслиги учун, КПССдан чиққан кишилар эса ҳозир кўпинча бўлаётганидек, антикоммунистлар сафларини тўлдирмаслиги учун кўп нарса партия ташкилотларига ҳам боғлиқ. Айтмоқчи, кайфиятга берилиб, шошма-шошарлик билан партиядан чиққан кишилардан КПСС сафига қайта олиш ҳақида аризалар тушмоқда. Менимча, бу энг муҳим ижтимоий белгилардан биридир. Бинобарин, бундай кишилар учун эшиклар очиқ бўлиши керак. Лекин бизнинг умидворлигимиз асосланган бош нарса шундан иборатки, аввало ёшлар орасидаги партиясизлар ҳозир партияга киришга интилмоқдалар, қайта қуришнинг фаол тарафдорлари бурилиш даври қийинчиликларини биз билан биргаликда бартараф этишга тайёр турибдилар. Ишончим комилки, 1941—43 йилларда партия сафига кирган коммунистлар эндиликда қандай фахрланаётган бўлсалар, ҳозир партияга кираётган кишилар ҳам катта гражданча мардликни талаб қилувчи бу ишлари билан ҳамиша фахрланиб юрадилар.

Ҳар қанча ҳаракат қилганинг билан партиявий ишларнинг барча муаммоларини бирма-бир санаб ўтолмайсан. Мен таъкидламоқчи бўлган асосий нарса шуки, қийинчиликлар олдида довдираб қолмай, тушкунликка тушмай, ҳамма нарсага ижодий кўз билан янгича қараш ва давр руҳида ҳаракат қилиш керак. Партиядаги ҳозирги вазият, қатъий қилиб айтганда, ноёб вазият эмас. Тарихнинг кескин бурилишларида бундай вазият илгари ҳам вужудга келган, коммунистлар синовлардан шараф билан ўтганлар.

Ҳозир ушбу пленум минбаридан биз партиядош ўртоқларимизга Марказий Комитет номидан гапирамиз: Бошингизни баланд кўтаринг, уятсизларча ҳақоратларга бардош берганингиз етар. Жамиятни ташвишга солаётган муаммоларни ҳал қилишда фақат кучимизга куч қўшишимиз туҳмат ва иғвогарликларга, сиёсий тазйиқларга энг яхши жавобимиз бўлиши мумкин.

Пленум қатнашчилари нутқларининг баёни матбуотда эълон қилинади.

(ТАСС)

ЎЗБЕКИСТОН ЛИМОНИ

Ҳозир жумҳуриятимизнинг қайси шаҳар ва қишлоғида бўлманг, бозорларда ва дўконларнинг пештахталарида қаҳрабо тусда товланиб турган лимонларга кўзингиз тушади. Бу витаминли неъмат дастурхонимиз зийнатига файз қўшди.

Лимон асли субтропик минтақада етиштириладиган мева бўлиб, кўп мутахассислар уни Ўзбекистон шароитида ўстириш мумкин эмас, деб ҳисоблашарди. Бундан 30 йил муқаддам, 1960 йилда иқтидорли агроном Зайниддин Фахриддинов Тошкент вилоятининг Оржоникидзе районидаги Ленин номли жамоа хўжалигида 3 сотих иссиқхона барпо қилиб, унга тажриба учун лимон ниҳоли ўтқазди ва бир неча дона ҳосил олди. Шу тариқа ўша йили лимончиликка Ўрта Осиёда биринчи бўлиб асос солинди. Зайниддин Фахриддинов мактаби яратилди. Бугун бу даргоҳнинг сабоғини олган юзлаб мутахассислар ва боғбонлар нафақат Ўзбекистонда, балки қўшни жумҳуриятларнинг турли бурчакларида мўл-кўл лимон етиштириб, дастурхонимиз тўкинчилигига ҳисса қўшиб келмоқдалар. Зайниддин Фахриддинов эса Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг фахрий академиги этиб сайланди.

Лимончилик сердаромад соҳа эканлигини тажрибанинг ўзи исботлади. Шу боис Ленин номли жамоа хўжалиги негизида кейинчалик «Лимончилик» колхоз-комбинати ташкил этилди.

— Бизда 46 гектар лимонзор мавжуд бўлиб, унинг 38 гектари ҳосилга кирган, —деди жамоа хўжалиги бошқарувининг раиси Ёвмиддин Фахрутдинов. — Ҳар йили 1,5—1,8 минг тонна неъмат етиштирилаяпти. Жорий йилда миришкорларимиз бу кўрсаткични 2 минг тоннага етказишмоқчи. Ҳозирга қадар савдо шохобчаларига 1.200 тонна лимон жўнатилди. Бунда Орифиддин Фахриддинов ва Жалолиддин Нажмиддинов бошлиқ бригадаларнинг арзигулик улушлари бор.

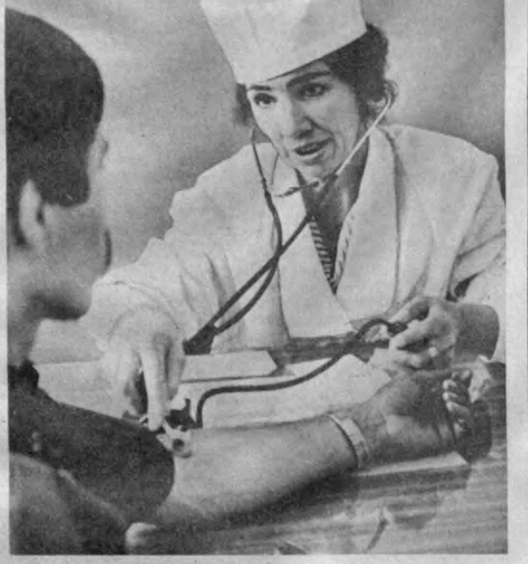

Меҳнатдан келса бойлик, турмуш бўлар чиройлик деганларидек, жамоа хўжалигида ижтимоий муаммолар ўз ечимини топмоқда. Сўнгги йилларда бу ерда янги мактаб, болалар боғчаси қурилди. Хонадонлар газлаштирилиб, телефон ўрнатилди. Аҳоли ичимлик сув билан таъминланди. Шу кеча-кундузда 254 киши иморат солаяпти. Бунинг учун уларга 500 минг сўм қарз берилди.

Н. МУҲАММАДЖОНОВ.

* * *

СУРАТЛАРДА: 1. Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг фахрий академиги, машҳур лимончи Зайниддин ҳожи Фахриддинов ўғли Муҳаммадазиз ва уста Маҳмуд Усмонов билан мулоқотда. 2. Жамоа хўжалиги шифохонасининг шифокори Насиба Фахриддинова беморни кўздан кечирмоқда. 3. «Лола» болалар боғчасида тарбияланаётган 280 нафар кичкинтойнинг қувончи чексиз.

Муаллиф олган суратлар.

Шарқнинг буюк мутафаккирлари

АҲМАД ФАРҒОНИЙ

Ўзбек халқининг асл фарзанди Абул Аббос Аҳмад ибн Муҳаммад ибн Касир ал-Фарғоний фан ва халқлар тарихида эътиборли ўринлардан бирини эгаллайди. Шарқда «ҳосиб» — математик деган лақаб билан шуҳрат топган. Аҳмад Фарғонийнинг астрономия, жуғрофия ва астролябия соҳасидаги асарлари бу фанлар тараққиёти тарихига салмоқли ҳисса қўшди ва келажак учун кўп асрлар давомида асосий қўлланма бўлди. Ал-Фарғоний айниқса астрономия ва география фани соҳасида кўп иш қилди. XI асрдан бошлаб Испанияда «араб астрономлари ва математиклари» деб шуҳрат қозонган ўзбек олимлари, жумладан, ал-Фарғоний ва ал-Хоразмий асарлари лотин тилига таржима қилина бошлади. Бу таржималар орқали ал-Фарғоний ва ал-Хоразмий номлари Шарқдагига нисбатан ҳам Европада кенг тарқалди.

Аҳмад ал-Фарғоний қачон туғилганлиги номаълум. Баъзи олимларнинг фикрича, унинг 861 йили вафот этганлиги аён, холос.

Буюк астроном ва математикнинг ватани бўлган Фарғона VIII—IX асрларда ўз бошидан сиёсий ва маданий тушкунлик даврини кечирар эди. Аммо қадим замонларда Фарғонанинг қишлоқ хўжалиги соҳасида сунъий суғориш ишлари юқори даражада ривожланганлиги шубҳасиз. Тарихий маълумотларга кўра, эрамиздан олдинги III—II асрларда бу водийда буғдой, шоли, пахта, йўнғичқа каби экинлар етиштирилган.

Ўрта Осиёнинг кўпгина қадимги шаҳарларида, жумладан Фарғона водийсида 1951 йили ўтказилган археологик текширишлар вақтида Қувада V—VI асрларда қурилган сув қувурлари топилган. Сополдан ясалган қувурлар шу вақтга қадар яхши сақланган. Қувадан бундай тарихий ёдгорликларнинг топилиши ўша даврлардаёқ бу ерда яшаган халқлар қанчалик юксак маданиятга эга эканлигидан далолат беради.

Хитой саёҳатчиси Чжан-Цень (эрамизгача бўлган II асрда ўтган)нинг маълумот беришича, улар ойна ишлаш техникасини фарғоналиклардан ўрганганлар. Шу билан бирга улар Фарғонада ток ўстириш ва мусаллас тайёрлаш маданияти билан ҳам танишганлар. Кейинчалик V асрда Ўрта Осиёда хилма-хил рангдор ойна ишлаб чиқариш ривожланган ва бундай ойналар Ўрта Осиёдан Хитойга юборилган. Фарғонадаги нефть конлари ҳақида IX аср географи Истаҳрий ва Беруний асарларида далиллар келтирилган.

Истаҳрий «Фарғона кенг ер, унга қарашли шаҳар ва қишлоқлар ҳам катта, йирик шаҳари Ахсикатдир, Мовароуннаҳрда қишлоқларининг кўплиги жиҳатидан Фарғонадек шаҳар йўқ. Аҳолисининг кўплиги, экинзорларининг кенглиги ва чорвасининг тарқалиб кетганлиги учун ҳам ҳар бир қишлоқнинг ораси бир манзилга яқин келади», деб ёзган эди.

Аҳмад Фарғоний ўз она юртидан қачон ва неча ёшида чиқиб кетганлиги фанга ҳали аниқ эмас. Баъзи олимлар томонидан тахмин қилинишига қараганда 819 йилдан бошлаб Фарғонани эгаллаб олган сомонийлар авлодидан бўлган Аҳмад ўз биродари Нуҳ (Самарқанд), Яҳъё (Шош) ва Илёс (Ҳирот)лар билан биргаликда Мовароуннаҳр ва Хуросон ҳокимиятига қарши йўл олаётган бир пайтда Фарғоний ўз она юртини ташлаб, узоқ мамлакатларда овораи сарсон бўлиб юрган, келажакдаги илмий ишлари учун замин ҳозирлаган.

Боғдод бу вақтда ўзининг энг гуллаб турган даврини бошидан кечирар эди. Ўрта асрларда «Мадинат ас-салом» («Тинчлик шаҳри») деб юритилган Боғдод халифалик томонидан мусулмон дунёсининг пойтахти деб эълон қилинади. Араблар истило қилган мамлакатлардаги бошқа миллат олимлари нажот тилаб, Боғдод томон интиладилар.

Араб халифалиги даврида юнон илмий асарларига, айниқса, уларнинг таржималарига қизиқиш Ҳорун ар-Рашид ва унинг ўғли ал-Маъмун даврида кучая бошлади. 819 йилдан бошлаб, яъни Маъмун тахтга чиққанидан кейинги 14 йил мобайнида турмуш нисбатан тинч бўлди. Бу эса Боғдоддаги илмий ва таржимонлик ишларининг қайта тикланишига имкон берди. Шу даврда жуғрофия, математика, астрономия, тиббиёт каби аниқ ва амалий фанлар ривожланди. Мазкур фанларнинг тарқалишини қувватлаш ва уларни ўрганиш, моддий база яратиш учун қатор ташкилий чоралар кўрилди. Жумладан, Ҳорун ар-Рашид «Билим уйи» ёки бошқача номи «Байт ал-ҳикма»ни қурдиради.

Таржима ишларида ҳар хил мамлакатлардан келган турли миллат вакиллари, жумладан, ўрта осиёлик олимлардан Аҳмад Фарғоний, Муҳаммад Хоразмий, Аббос ибн Саъид Жавҳарий ва Аҳмад ибн Абдулла Марвазийлар қатнашадилар. Улар жуда ривожланган, нафис ва мураккаб чет тил тушунчаларини айнан беришга қодир бўлган араб атамашунослигини яратишга ва уни бойитишга катта ҳисса қўшдилар. Қисқа вақт ичида Гален, Аристотель, Эвклид, Архимед каби олимларнинг нодир асарлари араб тилига таржима қилинди ва Шарқ халқлари орасида кенг тарқалди.

Ернинг думалоқлиги ва унинг доимий ҳаракатда эканлигини аниқлаган юнон фани кейинги даврларда жаҳолат қурбони бўлди. Фан Ғарбий Оврупада бутунлай тушкунликка учраб, узоқ муддат — олти аср мобайнида туриб қолганидан сўнг у янги асосда Шарқда, деярли Ўрта Осиёда маҳаллий олимлар иштирокида тараққий эта бошлайди.

Мусулмон шарқи астрономларига хос хусусиятлардан бири шуки, улар асосан кузатувчи астрономияни ишлаб чиқдилар. Улар астрономик жадваллар, юлдузлар каталоги ва рисолалар яратдилар.

Ал-Маъмун даврида икки обсерватория: бири Боғдодда Шаммасия деган жойда, иккинчиси — Дамашққа яқин Касиюн тоғида бино қилинди. Бу обсерваторияларнинг дунёга келишида Аҳмад Фарғоний раҳбарлигида кўпгина олимлар иштирок этдилар. Жумладан, булар орасида Аббос ибн Саъид, Саййид ибн Ҳолид, Яҳъё ибн Абу Мансурлар бор эди.

Аҳмад Фарғоний бу даврларда юнон тилидан араб тилига қилинаётган астрономик асарлар таржимасида, Птоломейнинг «Юлдузлар жадвали» номли асаридаги маълумотларни текширишда қатнашди. У ўзининг «Астрономияга кириш» («Мадхал ан-нужум») асарида Птоломей ва бошқа юнон олимларининг бу фан ҳақидаги фикрларини ўрганди, ўша даврдаги астрономик билимларни мукаммал баён қилиб берди, шу билан бирга илгари ўтган олимлар, жумладан, Птоломейнинг бир қатор фикрларини танқид қилди. Аҳмад Фарғоний Боғдод обсерваториясида ишлар экан, кўпгина кашфиётлар яратди. Жумладан, у 812 йилги қуёш тутилишини олдиндан билди ва бу ҳақда илмий кузатиш ишлари олиб борди.

Ал-Маъмун илтимосига кўра Аҳмад Фарғоний раҳбарлигида астрономлардан уч ака-ука Муҳаммад, Аҳмад ва Ҳасан Муса ибн Шокир Хоразмийлар ва бир қанча олимлардан иборат махсус ҳайъат тузилди.

Аҳмад Фарғоний ал-Маъмундан кейин ал-Мутаваккил замонида ҳам илгариги вазифасида ишлаб турди. Бу вақтга келиб Фарғоний Қоҳирадаги Нил дарёсининг сувини ўлчайдиган янги асбоб («Миқёс жадид»)ни кашф этди.

Птоломейнинг астрономияга оид «Катта тўплам», яъни арабча «ал-Мажастий»даги маълумотларини текшириш муносабати билан ўша вақтларда барча асосий пунктларнинг географик координаталари янгитдан аниқланган эди. Аммо меридианнинг бошланиш жойи ҳақида бирлик йўқ эди: «араб» астрономлари юнонларга ўхшаб шарққа «обод ернинг» 180° гача олиб борганлар ё экваторда, Ер марказидаги «Арина қуббаси»дан ўтувчи марказий меридиандан бошлаб, меридианни 90° шарқ ва ғарбга чўзганлар. Бу ҳол жойларни тўғри аниқлаш ишига ҳалақит бермаган. Масалан, IX аср астрономлари Муҳаммад, Аҳмад ва Ҳасан Муса ибн Шокир Хоразмийлар Боғдоддаги Боб ат-Тоқ деган жойнинг кенглигини 33° 20I шимолий кенглик деб аниқлаганлар. Бу шундай тўғри чиққанки, ҳатто минути ҳам хато эмас. Ал-Моҳоний Самарра шимолий кенглигини 34° 12I деб аниқлаган. Ваҳоланки, ҳозирги замон фани 34° 11I50I шимолий кенгликни беради.

Академик Т. Н. Қори-Ниёзий Улуғбек ўзидан олдин ўтган машҳур олимлар, жумладан Аҳмад Фарғоний асарларидан фойдаланганми, деган саволга шундай жавоб берган эди. «Улуғбекнинг отаси Шоҳруҳ жуда китобпараст бўлиб, унинг машҳур олим ва шоирларнинг асарларини тўплаган ғоят бой кутубхонаси бор эди. Улуғбек ёшлигидан мутолаага берилиб, кўп вақтини ана шу кутубхонада ўтказган. Шунинг учун Платон, Аристотель, Гиппарх, Птоломей каби машҳур юнон олимларининг ва ўз ватандошлари Фарғоний, Форобий, Беруний, Абу Али ибн Сино, Хоразмий сингари йирик устозлар асарлари билан Улуғбек шубҳасиз таниш бўлган».

Ал-Маъмун астрономлари томонидан тузилган географик координатларнинг мунтазам маълумотлари, асосан, Боғдодда 829 йили ва Дамашқда 832 йили олиб борилган астрономик кузатишлар даврига тўғри келади. Бу маълумотлар «Аззиж ал-Маъмун ал-мумтаҳана», яъни «Ал-Маъмуннинг текширилган жадваллари» номи билан машҳурдир. Мазкур асар ўзининг дастлабки оригинал ҳолида бизгача етиб келган эмас, аммо унинг IX аср астрономия ва география фанига бўлган таъсири жуда каттадир. Бу таъсирни Фарғоний, Хоразмий ва шуларга ўхшаш олимларнинг асарлари тимсолида кўриш мумкин.

«Маъмун зижи» ҳақида фикр юритиш учун асосий материални бизга Аҳмад Фарғонийнинг «Самовий ҳаракатлар ва юлдузлар фанининг мажмуаси ҳақида китоб» («Китоб ал-ҳаракот ассамовия ва жавомиъ илм ан-нужум»)и беради. Бу астрономия бўйича араб тилида биринчи ёзилган асарлардан бўлиб, шу соҳада ўрта асрда Европада тарқалган илмий ишлар орасида энг машҳуридир.

Аҳмад Фарғоний мазкур асарида юнон мулоҳазалари асосида унча мураккаб бўлмаган геометрик асосларда астрономиянинг қисқача элементар тўпламини берган. Ҳозирги замон астрономия ва география фани тарихини ўрганиш учун бу асарнинг энг аҳамиятли қисми шуки, унинг охирида машҳур географик пунктлар жадвали шарқдан ғарбга қарата етти иқлимга ажратиб координатлари кўрсатилган. «Тадқиқот шуни кўрсатадики, — дейди академик И. Ю. Крачковский, — «Маъмун зижи» ҳақида ҳам Фарғонийнинг шу асари орқали маълум даражада фикр юритиш мумкин». Аҳмад Фарғоний туфайли «Маъмун жадваллари» ҳақидаги тушунчалар Европага жуда эрта тарқалди. Фарғонийнинг бу асари XII асрда икки марта лотин тилига, XIII асрда эса бошқа тилларга таржима қилинди. Фарғонийнинг астрономияга оид билимларининг ўзига хос энциклопедияси ҳисобланган бу асарида астрономик асбоблар ва қуёш соатлари кабилар баён қилинган бўлиб, унинг 1493 йил Феррара (Италия шаҳари)да нашр қилинган лотинча таржимаси биринчи босма китоблардан ҳисобланади.

Аҳмад Фарғоний мазкур сабабларга кўра, яъни араб тилида ўз асарларини ёзганлиги ва тажрибаларини араб мамлакатларида ўтказганлиги учун биринчи «араб» астрономи деган ном олган. Фарғоний билан Европа фани 1669 йили голландиялик арабшунос ва математик Яков Голиус таржимаси орқали танишган.

Юртдошимизнинг асарларидан намуналар сақланиб қолмагани таассуфли, албатта. Аммо Шарқ маданияти ва фани тарихига унинг номи зарҳал билан ёзилган.

Ашраф АҲМЕДОВ,
тарих фанлари доктори.

Ҳамидулла ҲИКМАТУЛЛАЕВ,
филология фанлари номзоди.

Ойнаи жаҳонда

11 ОКТЯБРЬ, ПАЙШАНБА

● ЎзТВ I

11.25 Кўрсатувлар тартиби.
11.30 Ботаника. Ўсимликларнинг ҳужайралари.
12.00 «Карнай навоси». Фильм-концерт («Ўзбектелефильм»).
12.30 Ўзбек совет адабиёти. Ғ. Ғулом — дўстлик куйчиси.
13.00 Такрорий фильмлар экрани. «Ажойиб хаёлпараст». Бадиий фильм.

* * *

18.00 Кўрсатувлар тартиби.
18.05 Янгиликлар.
18.10 «Қушлар байрами». Мультфильм.
18.20 «Ҳуқуқ ҳаётимизда».
19.00 «Алифбо сабоқлари».
19.30 «Ахборот» (рус тилида).
19.45 Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофотига номзодлар.
20.30 «Ахборот».
20.50 «Театр ва замон».
21.30 Москва. «Время».
22.00 «Ҳорманг, пахтакорлар!».
23.00 Ойнаи жаҳонда биринчи марта. «Махфий топшириқ». Бадиий фильм («Мосфильм»).
00.15 Эртанги кўрсатувлар тартиби.

● ЎзТВ II

19.00 Кўрсатувлар тартиби.
19.05 «Ўзбекистон» киножурнали.
19.25 «Навоийхонлик» (рус тилида).
20.05 Саргузашт фильмлар экрани. «Имконият». Бадиий фильм («Мосфильм»).

ДУШАНБЕ КЎРСАТАДИ:

21.30 Москва. «Время».
22.00 Ҳинд кинофильмларидан куй ва қўшиқлар.
23.00 «Қуллар». Телевизион бадиий фильм 2-фильм. 1-серия (рус тилида).

● МТ I

7.00 «120 минут».
9.00 «Тулкилар товуқлар билан қандай дўстлашишди». Мультфильм.
9.20 «Дунё бўйлаб». Альманах.
10.20 «Эскимослар рақсга тушганда». Анадирдан кўрсатилади.
10.45 «Христофор Колумб». Тўрт серияли телевизион бадиий фильм. 4-серия.
11.55 Болалар соати (инглиз тили дарси билан).
12.55 Коллаж.
13.00 «Время».

* * *

16.15 Мусиқий хазина. А. Вивальди. «Йил фасллари». Скрипка ва торли оркестр учун концерт.
17.05 «Мовий водийда гулхан олдида». Телевизион ҳужжатли фильм (Иркутск).
17.25 Илмий хабарнома.
18.10 «...16 ёшгача ва ундан катталар».
19.00 «Время».
19.30 «Вивескани ўзгартириш ёки НЭП?». 2-кўрсатув.
20.00 Мультфильм.
20.20 «Христофор Колумб». Тўрт серияли телевизион бадиий фильм. 4-серия.
21.30 «Время».
22.00 Шахмат бўйича жаҳон чемпионатида.
22.15 Телевизион танишув. Святослав Федоров.
23.45 «Джаз портрети».
00.55 «ТСН».

● МТ II

9.00 Эрталабки бадан тарбия машқлари.

Ўқув программаси

9.15 Илмий-оммабоп фильм.
9.35, 10.35 Адабиёт. 8-синф. Н. В. Гоголь. «Ревизор».
10.05 Испан тили. 1-йил шуғулланаётганлар учун.
11.05 Испан тили. 2-йил шуғулланаётганлар учун.
11.35, 12.35 Адабиёт. 10-синф. А. Н. Островский. «Момақалдироқ».
12.05 Библиофика. 3-кўрсатув.

*

13.05 «Бечора Маша». Телевизион бадиий фильм. 1-серия.
14.10 Ритмик гимнастика.
14.40 «Елецга қайтиш». Телевизион ҳужжатли фильм. Қадимий Русь шаҳрининг тарихи ва бугунги куни ҳақида (Саратов).
15.05 Такрорий телефильмлар сеанси. «Мовий тунлар». 1-серия (Свердловск киностудияси).

* * *

17.30 «Бечора Маша». Телевизион бадиий фильм. 2-серия.
18.40 Воронеж шаҳри цирк студияси қатнашчиларининг чиқиши.
19.00 «Время» (сурдо таржимаси билан).
19.30 Коллаж.
19.35 «Меросга қолган қўшиқлар». Куйбишев шаҳридан кўрсатилади.
20.00 «Муҳофаза ёрлиғи». «Бутўқ олчаранг шол рўмол...». Павлово-посадск рўмоллари ҳақида.
20.30 Тунингиз хайрли бўлсин, кичкинтойлар! «Биздачи...».
20.45 Ф. Чесноков. «Болалар литургияси». Волгограддан кўрсатилади.
21.15 «Тақиқланган шаҳар». Кўп серияли илмий-оммабоп фильм. «Хитой маданияти» туркумидан. 16-серия — «Соатлар коллекцияси». 17-серия —«Инъомлар». 18-серия — «Гугнун музейи».
22.15 СССР Олий Совети сессиясида.
22.45 РСФСР Олий Совети сессиясининг кундалиги.
23.45 ТВ — экскурсия. «Акварель портрет».
24.00 Футбол. СССР чемпионати. «Торпедо» — «Динамо» (Москва).

Шифокор минбари

ЭНГ КАТТА БОЙЛИК

Яқинда районимиз шифокорлари аҳолига қандай хизмат кўрсатилаётганлигини билиш мақсадида сўров саволлари тарқатишди. Шунда юз кишидан 97 нафари участка шифокорлари ишини маъқул баҳолади. Марказий поликлиника ишидан эса 96 киши мамнунлигини, тўрт киши қониқмаслигини баён этди. Шунингдек, табобат ходимларининг муомаласи 98 кишини, марказий шифохонадаги шароит, даволаш усуллари 95 кишини, шифохонадаги овқатлар сифати 97 кишини қониқтириши маълум бўлди.

Бу эса районда аҳолига тиббий хизмат кўрсатиш дуруст йўлга қўйилганлигидан далолат беради. Бироқ бу билан хотиржамликка ўрин йўқ. Олдимизда муҳим вазифалар турибдики, уларни кечиктирмасдан амалга ошириш даркор. Жумладан, терапия, юқумли касалликлар шифохонаси, физиотерапия бўлимлари учун замонавий бинолар қуриш лозим. Давр талабига жавоб берадиган асбоб-ускуналар сотиб олиш керак. Ундан ташқари посёлка, қишлоқларимиз ободончилигини, табиат муҳофазасини изчил йўлга қўйиш зарур.

Айни кунда аҳолига 450 ўринли шифохона, бир галда 300 нафар беморни қабул қиладиган поликлиника, тери таносил касалликларига қарши диспансер, юқумли касалликлар шифохонаси ва тўртта фельдшерлик-акушерлик пунктлари хизмат кўрсатмоқда. Уларда 65 шифокор, 195 тиббий ходим ишламоқда.

Маълумки, 1988 йилнинг октябрь ойида СССР врачларининг Бутуниттифоқ съезди бўлиб ўтди. Унда шифохоналар, уларнинг моддий-техника базасини яхшилаш тўғрисида кўрсатмалар берилди. Ана шу боис 1989 йил болалар поликлиникаси, туғруқхона, ичак касалликлари бўлимлари тўла созланиб, замонавий тиббий анжомлар билан жиҳозланди.

Даволашнинг янги, илғор усуллари ҳам тезкорлик билан тадбиқ этилмоқда. Жумладан синган аъзоларни даволашда Илизаров усули йўлга қўйилди.

Жарроҳлик бўлими область районлари ўртасида ташкил этилган мусобақада ғолибликка эришди. Бунга сабаб шуки, бўлим шифокорлари ўзларини масъулиятдан олиб қочишмайди, балки инсон саломатлиги учун бор билим ва тажрибаларини ишга солмоқдалар. Бўлимда ўтган йили даволашнинг ўндан ортиқ янги усуллари амалиётга тадбиқ этилди ва ижобий натижаларга эришилди.

Шифокорларимиз Улуғ Ватан уруши қатнашчилари ва меҳнат ветеранларига алоҳида ғамхўрлик қилишмоқда. Уларга хизмат бевосита уйларида кўрсатилмоқда.

Тан олиш керакки, баъзан ходимларимиз турли корхона, колхоз, совхозлар меҳнаткашларини кўрикдан ўтказиш учун чиқишади, шунда шифо масканларида тиббиёт ходимларининг етишмаслиги вужудга келади. Бу эса ишимизда қийинчилик туғдириш билан бирга аҳоли ўртасида норозилик келтириб чиқармоқда. Чунки шунингсиз ҳам районда шифокорлар етишмайди. Битта мисол: жумҳуриятимиз бўйича ўн минг аҳолига 35 шифокор тўғри келса, районимизда бу кўрсаткич 15 рақамини ташкил этади, холос.

Сир эмаски, касални даволашдан унинг олдини олиш осон. Шу боис тушунтириш ишларига алоҳида эътибор бермоқдамиз. Бироқ ташкилотлар, корхоналар оддий санитария-гигиена қоидаларига риоя қилмаяптилар. Район марказида канализация тармоғи йўқ. Аҳолининг ичимлик суви билан таъминланиши талаб даражасида эмас. Булар турли юқумли касалликлар кўпайишига олиб келмоқда. Болалар ва оналар саломатлигини муҳофаза этиш айниқса ёмон. Оналарнинг 60 фоизи камқонлик касаллиги билан оғриган. Болалар ўлими пасаймаяпти.

Саломатлик — энг катта бойлик. Бу нақлда жуда катта маъно борлигини шифокорларимиз яхши билишади. Шунинг учун ҳам улар халқ саломатлиги йўлида астойдил ишлашмоқда. Камчилик ва етишмовчиликларни тугатиш уларнинг бош вазифасига айланган.

Ҳ. ҲОЖИАКБАРОВ,
Янгиқўрғон район марказий касалхонаси бош врачи, СССР соғлиқни сақлаш аълочиси.

Спорт хабарлари

ШАХМАТ

Ниҳоят, миллионлаб мухлислар сабрсизлик билан кутган кунлар етиб келди. Нью-Йоркдаги «Гудзон» театри саҳнасида Гарри Каспаров ва Анатолий Карпов ўртасида жаҳон биринчилиги учун матч бошланди. Саҳнага жаҳоннинг кучли гроссмейстерлари чиқишганда томошабинлар уларни олқиш-қарсаклар билан кутиб олдилар.

Табиийки, шахмат тожи учун ўтказиладиган ҳар бир мусобақанинг биринчи партияси ниҳоятда эҳтиёткорлик билан ўтиши кўпчиликка аён. Хўш, бу сафар қандай бўларкин? Гроссмейстерлар илк партияда бирон-бир янгилик кўрсатишармикин? Залда ўтирган барча мухлислар-у мутахассисларнинг хаёли ана шундай саволлар билан банд эди.

Белгиланган вақтда оқ доналар ихтиёрида бўлган собиқ жаҳон чемпиони Анатолий Карпов биринчи юришни қилди... Мутахассислар фикрича, ўн тўртинчи юришгача тахтада деярли кучлар тенг вазият содир этдилар. Сўнгра Каспаров ташаббусни ўз қўлига олишга ҳаракат қилди. Лекин фарзинлар алмашиб кетгач, ўйин бирмунча соддалашди ва 31-юришда дуранг билан тугади.

Эслатиб ўтамиз: бу матчда йигирма тўрт партия ўтказиш кўзда тутилган. Кимки биринчи бўлиб 12,5 ёки 13 очко тўпласа ғолиб чиқади. Гарри Каспаровга шахмат тожини сақлаб қолиши учун 12 очко ҳам кифоя.

ФУТБОЛ

Иккинчи лига, шарқий минтақада навбатдаги тур учрашувлари бўлиб ўтди. Ўйинлар жадвалида пешқадамлик қилаётган «Нефтяник» яна ҳужумкорликда ўзини кўрсатди. Фарғоналик футболчилар Қўрғонтепанинг «Вахш» командасини қабул қилиб, йирик ҳисобда (5:1) ғалаба қозондилар. Бу ютуқдан сўнг «Нефтяник» жамғармасидаги очколар 54 тага етди.

Фарғоналик футболчиларни таъқиб этиб келаётган Находканинг «Океан» коллективи ҳам ўтган турда зафар қучди. Бу сафар улар Жамбулнинг «Химик» командасини мағлубиятга учратдилар — 2:1.

Энг йирик ҳисоб Барнаулда қайд этилди. Андижоннинг «Спартак» командасини қабул қилган маҳаллий «Динамо» коллективи меҳмонлар дарвозасига еттита тўп йўллади. Андижонликлар фақат бир маротаба муваффақиятга эришдилар, холос.

Пешқадамлар сафида бораётган «Навбаҳор»нинг омади келмади. Наманганликлар Павлодарда маҳаллий «Трактор»дан мағлубиятга учрадилар. — 1:3.

Бошқа учрашувлар натижаси: «Автомобилист» (Қўқон) — «Сурхон» (Термиз) — 2:1, «Амур» (Благовешченск) — «Олға» (Фрунзе) — 1:0, «Целинник» (Целиноград—«Копетдоғ» (Ашхобод) — 0:0, «Экибастузчи» (Экибастуз) — «Зарафшон» (Навоий) — 4:0, «Шахтёр» (Қараганда) — «Звезда» (Иркутск) — 1:0, «Сўғдиёна» (Жиззах) — «Мелиоратор» (Чимкент) — 3:1.

Муҳаррир ўринбосари
Н. ЕҚУБОВ.

«ҚИШЛОҚ ҲАҚИҚАТИ»— «СЕЛЬСКАЯ ПРАВДА»
Газета Центрального Комитета Компартии Узбекистана
Выходит на узбекском и русском языках.

БИЗНИНГ АДРЕС: 700083, ТОШКЕНТ, ЛЕНИНГРАД КЎЧАСИ, 32

ТЕЛЕФОНЛАР: Муҳаррир ўринбосарлари — 33-44-43, 32-56-21, 33-16-27-, 32-54-41, Масъул котиб. — 33-09-93, 32-56-26. Масъул котиб ўринбосарлари — 32-56-25, 32-54-48, 32-54-47. Партия турмуши бўлими — 33-54-33, 32-56-22. Совет қурилиши бўлими — 32-56-34. Деҳқончилик бўлими — 33-54-33. 32-56-35, 32-54-51. Чорвачилик бўлими — 32-56-33. Қишлоқ қурилиши бўлими — 32-54-44. Маданият, адабиёт ва санъат бўлими — 32-56-36, 32-56-39. Ахборот ва спорт бўлими — 32-54-46, 32-56-39. Хатлар ва оммавий ишлар бўлими — 32-54-52. Таржима бўлимлари — 32-56-31, 32-54-54, 32-54-55, 32-56-28. Иллюстрация бўлими — 32-58-79. Эълонлар бўлими — 33-81-42.

Д 1274

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12